

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Současný čínský nacionalismus v mezinárodních
vztazích**

Ivana Oklešťková

Konzultant: PhDr. Petra Andělová, PhD.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem uvedenou diplomovou práci vypracovala samostatně s užitím uvedených pramenů.

V Praze 25. července 2006

Ivana Oklešťková

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Petře Andělové, PhD. za cenné rady a trpělivost při vedení práce a dr. Lin Chong-pin z Tamkang University na Tchaj-wanu za pomoc s výběrem literatury a neotřelé pohledy na problematiku práce.

OBSAH

I. Úvod.....	5
1.1 Cíle a členění práce	7
1.2 Geografický a časový rámec práce.....	9
1.3 Poznámka k transkripci a názvům.....	9
II. Teoretický přístup ke zkoumání nacionalismu	10
2.1 Vymezení základních pojmů	10
2.1.1 Národ	11
2.1.2 Nacionalismus	15
2.1.3 Patriotismus.....	18
2.2 Terminologické vymezení pojmů národ a nacionalismus pro čínské prostředí.....	19
2.3 Současný stav výzkumu čínského nacionalismu	25
III. Čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích	35
3.1 Revoluční nacionalismus (1911-1949).....	37
3.1.1 Nacionalismus v Sunjatsenových Třech lidových principech	37
3.1.2 Nacionalismus Kuomintangu a Komunistické strany Číny	39
3.2 Internacionalismus nebo nacionalismus? (1949-1976)	42
3.2.1 Mao Ce-tungova koncepce internacionalismu	43
3.2.2 Mao Ce-tungova koncepce nacionalismu	47
3.3 Spojení nacionalismu s ekonomickými reformami (1979-1992).....	51
3.3.1 Důsledky reformy Teng Siao-pchinga	51
3.3.2 „Krise víry“ a hledání alternativní ideologie	54
3.4 Patriotismus jako oficiální ideologie (1993-2006).....	56
3.5 Příklady projevů současného čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích.....	60
3.6 Závěr.....	63
IV. Tendence čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích.....	68
4.1 Kooperativní nacionalismus	69
4.2 Konfrontační nacionalismus	70
4.3 Pragmatický nacionalismus	72
4.4 Potenciál agrese čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích	74
V. Závěr.....	83
Seznam použité literatury.....	87
Resumé.....	92
Projekt diplomové práce.....	94

I. Úvod

Na konci studené války a po rozpadu Sovětského svazu se v teorii mezinárodních vztahů objevily předpovědi, podle nichž lidstvo dospělo slovy názvu knihy Francise Fukuyamy ke „konci dějin“¹ – ke konci ideologie přijetím vítězného konceptu liberální demokracie. Stejně tak vedl optimismus konce bipolární konfrontace v 80. letech a na začátku 90. let minulého století k formulaci teorií, podle nichž národní státy a identita z nich odvozená zaniknou a jejich místo zaujme harmonické globalizované společenství nespoutané sobeckými národními zájmy.

Realita vývoje po roce 1989 však ukázala neudržitelnost obou tezí. Růst ekonomické a politické moci některých autoritativních režimů v současném mezinárodním prostředí je snad nejmarkantnějším popřením jednoznačného ideologického vítězství liberalismu. Ani předpovědi o zániku národního státu se nevyplnily. Nárůst nacionalismu, jež vedl po skončení studené války k rozpadu mnohonárodních států (Jugoslávie) a vytváření nových států (nástupnické státy ve Střední Asii, kavkazské republiky) na národnostním principu, také často bouřlivě demonstroval životaschopnost myšlenky národního státu.

Komunistická Čínská lidová republika je příkladem země, jejíž vývoj je po konci studené války v rozporu s oběma tezemi. Její ekonomický růst vyvolává obdiv a inspiruje k následování další asijské země, jež argumentují nevhodností liberální demokracie pro svůj specifický historický a kulturní kontext. Rostoucí politické ambice Číny, nacionalistická rétorika a skutečnost, že se Čína nikterak netají svými výhradami vůči současnému uspořádání mezinárodního systému, který považuje za hegemonii Spojených států amerických, vyvolávají na druhou stranu obavy světového společenství. Tyto obavy nelze předem odmítnout jako zcela neopodstatněné – vždy v historii byl růst nové velmoci provázen

¹ Fukuyama, Francis (2002): *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publisher.

narušením existujícího světového uspořádání². Velká Británie v 19. století, Německo a Japonsko během druhé světové války nebo Sovětský svaz a Spojené státy americké během studené války jsou příklady některých zemí, které využily své rostoucí moci k narušení zavedeného mezinárodního pořádku, prosazovaly některou formu hegemonie k ochraně svých zájmů či dokonce vedly válku proti svým sousedům. Čína je zvláště pečlivě sledována, protože roste do postavení velmoci za pomoci nacionalistických tendencí ve společnosti, tradičního sinocentrismu a hluboce zakořeněného pocitu křivdy z nespravedlností, jichž se na ní dopustily v historii cizí velmoci.

Nárůst nacionalismu v Číně je nutné chápat v souvislosti s reakcí na destabilizační procesy, jimž byla Čínská lidová republika podobně jako ostatní země socialistického světa vystavena po konci studené války. Diskreditace komunistické ideologie, reformy v politické a ekonomické sféře i liberalizace veřejného prostoru vedly k oslabení společné identity, zastřené dříve ideologickými konstrukcemi socialistického internacionalismu. Na rozdíl od ostatních zemí bývalého komunistického světa však nevedl nacionalismus v Čínské lidové republice k rozpadu země, naopak posloužil jako pojivo k udržení mnohonárodnostního státu pohromadě.

Zatímco čínští představitelé nacionalismus v zemi podporují, ostatní země světa se obávají, že by se nacionalismus mohl stát destabilizující silou nejen v asijsko-pacifické oblasti, ale že by mohl prosazováním sinocentrické koncepce mezinárodních vztahů ohrozit stávající světový pořádek. Převážně ve Spojených státech se proto v 90. letech minulého století objevily tzv. protičínské teorie, podle nichž by Čína měla být zadržována podobnými prostředky, jaké byly v době studené války používány ve vztazích k Sovětskému svazu. Nárůst nacionalismu v Čínské lidové republice je dokonce i dáván do souvislosti s vývojem v Německu a Japonsku ve 30. letech minulého století.

² Srov. Kennedy, Paul (1996): *Vzestup a pád velmocí*. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Není snad třeba zmiňovat, že podobné úvahy vyvolávají v tradičně velice citlivé čínské společnosti, jež je přesvědčena o tom, že jediným cílem západních velmocí již od 19. století je zabránit Číně v rozvoji a zaujetí místa, které jí podle jejího názoru v mezinárodním uspořádání náleží, silnou reakci a vedou jen k dalšímu posilování nacionalismu.

1.1 Cíle a členění práce

Tato diplomová práce si klade za cíl popsat obecně zdroje, podobu a možné další směřování čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích. Přestože je nacionalismus v mezinárodních vztazích silně navázán na podobu nacionalismu uvnitř státu, což práce reflektuje, není jejím cílem podat vyčerpávající přehled vývoje nacionalismu v Číně ani na domácí scéně, ani v zahraničních vztazích. Autorka si klade za cíl spíše postihnout tendence a hledat zákonitosti v nacionalistickém chování Číny v mezinárodních vztazích v závislosti na tom, jak Čína vnímá a reaguje na své postavení v systému národních států.

Autorka hledá odpověď na otázky, zda existuje čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích sám o sobě, nebo zda je reakcí na antagonismus ostatních zemí vůči Čínské lidové republice. Je povaha čínského nacionalismu založena na emocionálním a iracionálním vyjádření identity či se jedná o racionální volbu politického vedení sledujícího vlastní zájem, jímž je legitimita režimu a udržení jednoty mnohonárodnostního státu? Lze čínský nacionalismus označit za konstruktivní sílu, jež má za cíl konsolidaci vlastního státu či za destruktivní sílu namířenou proti ostatním státům v oblasti a potenciálně ohrožující celý současný světový pořádek?

Ve studiu nacionalismu v Číně se projevuje mnoho zkreslení daných tendencí čínského vedení utajovat některé skutečnosti. Další problémy vyvstávají díky obtížnosti čínského jazyka a nekonsensuálnímu užívání termínů a nástrojů vědci. Cílem práce je proto i pomoci odhalit „černá místa“, na něž by se mohly v budoucnu soustředit další, úžeji zaměřené práce.

Diplomová práce je rozdělena do pěti částí. V úvodu se autorka věnuje vymezení cíle práce a vymezení geografického a časového rámce.

Ve druhé části práce představuje teoretické přístupy ke studiu nacionalismu a definuje užívanou terminologii (pojmy národ, nacionalismus, kulturalismus, patriotismus) a vztahy mezi nimi. V této části podává práce rovněž přehled současného stavu výzkumu čínského nacionalismu i kriticky hodnotí možnosti aplikace teorií nacionalismu, které primárně reagovaly na vznik národních států v evropském prostředí, na specifický čínský kontext.

Třetí část sleduje historický vývoj lidového i státem propagovaného nacionalismu v Číně. V pěti podkapitolách podává přehled vývoje čínského nacionalismu od pádu císařství v roce 1911 po současnost. Zastavuje se u koncepcí nacionalismu všech významných vůdců moderní Číny: u revolučního nacionalismu u Sunjatsena, Mao Ce-tungova střídání koncepcí socialistického internacionalismu s principy nacionalismu, Teng Siao-pchingova spojení legitimacy režimu s ekonomickými reformami a se schopností režimu hájit národní zájmy Číny, Ťiang Ce-minova doplnění Tengovy koncepce a přijetí patriotismu jako oficiální ideologie země. V poslední podkapitole tohoto oddílu jsou vybrány a blíže popsány některé příklady současného čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích.

Čtvrtá část práce se snaží shrnout formy nacionalismu tak, jak se v moderní historii Číny objevovaly, podle dopadu na chování země v mezinárodním systému na kooperativní, konfrontační či pragmatické. Tyto tři formy pak dává do souvislosti s historickým vývojem nacionalismu v moderní Číně, jak je popsán ve třetí části práce, a snaží se postihnout, které události v mezinárodních vztazích (a v menší, relevantní formě i na domácí scéně) měly vliv na růst a podobu čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích. Na konec se v této části práce autorka věnuje zhodnocení potenciálu agrese čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích.

Pátou částí práce tvoří závěr.

1.2 Geografický a časový rámec práce

V případě čínského nacionalismu platí, že jeho klíčové postoje a reakce jsou dány událostmi konce 19. a počátku 20. století. Přestože je ambicí této práce zaměřit se především na nacionalismus, jak se projevuje v chování Čínské lidové republiky od 90. let minulého století, nelze se nezmínit o okolnostech, za nichž se v Číně nacionalismus formoval. Proto je práce vymezena širším časovým rámcem – pádem císařství a založením Čínské republiky v roce 1911.

Nacionalismus, jenž je zde zkoumán, se týká po roce 1949 pouze Čínské lidové republiky. Práce se nezabývá nacionalismem na Tchaj-wanu nebo u komunit zahraničních Číňanů.

1.3 Poznámka k transkripci a názvům

V této práci je používáno označení Čína po roce 1949 v souvislosti s Čínskou lidovou republikou. Pro Čínskou republiku na Tchaj-wanu je užíván v souladu se zavedenou praxí zkrácený název Tchaj-wan, aniž by se tím autorka měla v úmyslu vyjadřovat k jeho politickému statutu.

Pro přepis čínských jmen a termínů je použita česká transkripce (uváděná v závorkách kurzívou). Pro přepis tchajwanských jmen a názvů je pro větší přehlednost práce užito anglického přepisu čínštiny *pinyin*.

II. Teoretický přístup ke zkoumání nacionalismu

2.1 Vymezení základních pojmů

Jedním z vážných problémů při studiu nacionalismu je pojmová nejasnost a nekonsistentní užívání termínů, jakými jsou *národ*, *nacionalismus* a *patriotismus*. Benjamin Akzin označuje stav, který panuje v odborné literatuře zabývající se nacionalismem, otevřeně za „terminologickou džungli“ (cit. v Zhao 2004: 2).

I přes nepopíratelný význam nacionalismu v moderní historii, je obtížné (ne-li nemožné) nalézt v odborné literatuře konsensus i v odpovědi na základní otázky, čím vlastně nacionalismus je, co jej přesně tvoří a na jaké historické období či pro jaký kulturní a geografický kontext mohou být definice nacionalismu použity.

Nacionalismus musí vycházet v první řadě z definice národa, ta se však mění v závislosti na jazykové tradici, v jejímž rámci autor termín chápe, v jeho názoru na vznik národa a v názoru na aplikovatelnost definic platných pro evropské prostředí ke zkoumání národa a nacionalismu na ostatních kontinentech. Jazyková tradice je prvním problémem, s nímž se při studiu nacionalismu setkáme. Například v anglickém jazyce je národ ztotožněn se státem, zatímco v jiných jazycích může být národ definován spíše na etno-lingvistickém základě. Pojetí národa se rovněž liší v názoru autora na vznik národů - existovaly národy od pradávna, existovaly jen v průběhu určitých období v historii a v různých podobách, nebo jsou národy moderním konstruktem, jak tvrdí zastánci modernistických teorií? Další komplikací, jež musí být zohledněna, je skutečnost, že koncept národ je především evropským fenoménem a nacionalismus byl do Asie importován evropskými mocnostmi a implementován na odlišný historický a kulturní kontext. V této souvislosti je třeba zkoumat i legitimní otázku, zda lze v Číně vůbec hovořit o nacionalismu a pokud ano, zda jej lze zkoumat za užití stejných nástrojů jako nacionalismus evropský.

Následující podkapitoly se věnují definici základních pojmů a jejich aplikovatelnosti na čínské prostředí. Nepodávají reprezentativní výčet definic národa a nacionalismu a nesnaží se rozplétat terminologické nejasnosti. Jejich cílem je pouze zdůvodnit výběr vhodného konceptu, jenž by bylo možno vztáhnout na čínský národ a podobu čínského nacionalismu, jak se projevuje v mezinárodním chování Čínské lidové republiky.

2.1.1 Národ

Všechny pokusy o definici nacionalismu musí vycházet z toho, co tvoří národ. Národem lze v nejobecnějším smyslu chápat pospolitost lidí, jež je nadána určitými objektivními atributy, jakými jsou např. území, jednotná administrace obývaného území, sdílený jazyk, náboženství, etnicita nebo společný původ, mýty, kultura, atd.³, nebo atributy subjektivními, kam patří vůle skupiny tvořit národ⁴.

Jak teorie, jež pracují s kulturou, jazykem či kombinací dalších objektivních atributů jako určujícím prvkem národa, tak teorie, jež za hlavní podmínku vzniku národa považují vůli skupiny nahlížet na sebe sama jako na národ, naráží na řadu otázek, jež se jim ne vždy daří uspokojivě vysvětlit. Přístup, jenž staví na objektivních rysech národa se musí vyrovnat se skutečností, že žádná skupina objektivních atributů, o níž by bylo možné opřít definici národa, není obvykle beze zbytku aplikovatelná na všechny případy. Autoři pocházející z různého prostředí dokládají, že u různých národních skupin mohou některé rysy převládat, zatímco jiné zcela chybí. Tato skutečnost vedla k formulaci velkého množství teorií, jež však lze aplikovat pouze na konkrétní národy. Přístup založený na subjektivních attributech se snaží vyhnout vypočítávání objektivních znaků, namísto toho chápe národ jako kategorii, jež lze „vcelku libovolně ‘vynalézt’ za předpokladu, že si to bude přát dostatečně vlivná skupina a bude k tomu mít dostatečné prostředky výchovné a informační“ (Hroch 2003: 18).

³ Viz. například práce Ernsta Gellnera nebo Ernesta Renana

⁴ Např. Hans Kohn, Benedict Anderson, Eric Hobsbawm

Nedostatkem tohoto přístupu je redukce objektivních znaků, jež spolu sdílejí příslušníci jednoho národa a jež se vytvářely v průběhu společně zažívané historie, na pouhý účelově vytvořený mýtus. Dnešní převládající přístup v literatuře zabývající se studiem národa uznává, že je třeba kombinovat prvky obou skupin atributů, a snažit se nalézt obecnější a šíře uplatnitelnou definici národa.

Ve snaze definovat národ a s ním i spojený nacionalismus jako ideologii z něj vycházející je třeba se zaměřit i na rozdílné přístupy, které se pokoušejí vysvětlit jeho vznik – i zde však lze nalézt téměř nepřeberné množství teorií. Anthony Smith nabízí jedno z možných rozdělení na čtyři základní skupiny teorií, které se pokoušejí vysvětlit vznik národa – teorie primordialistické, „teorie o věčné povaze národa“ (*perennialist theories*)⁵, historický etnosymbolismus a modernistické teorie.

Podle tzv. primordialistického náhledu je národ odvěkou kategorií založenou na primordiálních, vrozených vazbách. Smith tvrdí, že v tomto přístupu je národ určen na základě etnických či kulturních vazeb individua, jichž nabývá společně se svým narozením. Zrození, území a komunita jsou chápány podle Smithe jako nositelé života („*bearers of life*“) a jako takovým jim „*náleží úcta a loajalita daleko za hranicí běžného zájmu*“ (Smith 2000: 2). Nacionalismus je pak chápán (hlavně u etnického vymezení národa) jako jistá forma obranného chování, jež se snaží zajistit přežití vzájemně spřízněných jedinců. Nedostatkem primordialistických teorií je ovšem rezignace na snahu o postihnutí sociálních a kulturních změn, k nimž nezbytně v průběhu času dochází, a tím i změn v identitě národa. Stejně tak lze polemizovat – zejména u velkých národů – s tím, kde končí pokrevní vazby, na nichž je národ podle primordialistického pohledu založen, a kde začíná působit mýtus o společném původu příslušníků národa.

⁵ Anglické slovo „perennial“ lze přeložit jako věčný, trvalý. V české literatuře k tématu autorka ekvivalent termínu nenalezla.

Odlišný pohled na vznik národa zastává skupina vědců, jež chápe národ jako věčnou kategorii, jednu ze základních forem lidského společenství a identity v zaznamenané historii. Národy podle této školy povstávají v různých formách a mohou i zaniknout, avšak identita stojící za vznikem národa zůstává neměnná. Národy mohou být podle teorií o „věčné povaze národa“ nalezeny v různých formách na každém kontinentu, v každém dějinném období. Nacionalismus pak nemá počátek, je „zkrátka ideologií a hnutím již existujícího národa“ (Smith 2000: 2).

Třetí skupinu možných náhledů na vznik národa tvoří teorie, pro něž Smith zavádí název historický etnosymbolismus (historical ethno-symbolism) a mezi jehož zastávce se sám řadí. Etnosymbolismus zdůrazňuje roli mýtů, sdílené historie, hodnot a symbolů pro vznik národa. Za základ národa považuje etnie (*ethnie*), jíž Smith definuje jako konkrétní populaci s mýtem o společném původu, sdílenou historickou pamětí, jedním nebo více prvky sdílené kultury, spojením s historickým územím a jistou mírou solidarity, alespoň mezi elitami (Smith 2000: 12). Nezbytnou úlohu v tvorbě národní identity hraje i subjektivní historie členů etnie, zejména vzpomínky na dávné hrdiny a na „zlatý věk“. Na základě tohoto etnického centra nebo z dominantní etnie, jíž se v průběhu historie podařilo asimilovat další etnie nacházející se na její periferii, vzniká moderní národ. Na rozdíl od primordialistických teorií etnosymbolismus nechápe národ jako neměnnou kategorii. Podobně se liší od teorií, jež jsme zde nazvali teoriemi o „věčné povaze národa“, když tvrdí, že národ je zcela moderní fenomén, přestože vystavený na starších etnických vazbách a citech převládajících v oblasti. Přechod mezi etnií a národem je podle Smithe pozvolným procesem, k němuž dochází v souvislosti s centralizací kolektivní paměti a sdílených mýtů, rozšířením masové kultury, rostoucím ekonomickým sjednocením a právní normalizací (Smith 2000: 13).

Poslední a patrně i nejširší kategorií teorií, kterou Smith vymezuje, jsou modernistické teorie. K těmto teoriím patří všechny, jež spojují vznik národa se specifickými změnami

v sociální, kulturní, ideologické, politické oblasti, patří sem však ale také konstruktivismus a další teorie. Všechny tyto teorie mají podle Smithe stejný základ v náhledu na národ a nacionalismus. Modernistické teorie pokládají na rozdíl od výše uvedených primordialistických teorií, etnosymbolismu a teorií „o věčné povaze národa“ dávnou minulost za méně podstatnou při vzniku národa a nacionalismu a orientují se spíše na změny spojené s konkrétními dějinnými událostmi posledních století. Nacionalismus může etnických vazeb volně využít, avšak budování národa může být stejně dobře uskutečněno i bez nich.

Podle Smithe (1) chápou modernistické teorie nacionalismus jako zcela moderní ideologii a hnutí. (2) Tvrdí, že sociální struktura a podoba kulturního systému, v nichž se nacionalismus vyvinul, jsou relativně novými jevy (přibližně z počátku 18. století či o něco dříve). (3) Za historicky nový považují modernistické teorie také mezinárodní systém, jehož jednotkami jsou národní státy. (4) Nakonec se všechny modernistické teorie shodují v tvrzení, že národ, nacionalismus a mezinárodní pořádek tvořený národními státy jsou produkty specifických moderních podmínek – rozvoje kapitalismu, byrokracie, počátku industrializace, urbanismu, oddělení církve od státu a dalších –, jež je činí kvalitativně zcela odlišnými od ostatních forem společenství v před-moderním období (detailněji viz. Smith 2000: 3-9).

Mezi uvedenými čtyřmi kategoriemi teorií snažících se postihnout vznik národa existují i přechodové „šedé zóny“. Primordialisté mohou být zároveň zastánci teorie „o věčné povaze národa“, etnosymbolisté mohou pracovat s celou či jen s částí některé z modernistických teorií atd. Je otázkou, nakolik lze trvat na jediné elegantní definici národa v situaci, kdy existuje tolik unikátních společenství, jež si žádají výjimku. Na stranu druhou i nedokonalé pracovní definice mohou přispět k pochopení vzniku národa a tím objasnit i vznik nacionalismu jako ideologie z něj vycházející.

2.1.2 Nacionalismus

Termíny národ i nacionalismus jsou snad intuitivně pochopitelné, ale velice obtížně definovatelné. Eric Hobsbawm cituje Waltera Bagehota, jenž k problému definice nacionalismu s humorem říká: „Když se nás neptáte, víme, o co jde, rychle to vysvětlit nebo definovat však nedokážeme“⁶.

Stejně tak jako není možné nalézt konsensus v definici národa, i termín nacionalismus oplývá v odborné literatuře mnoha výklady. Pro studium čínského nacionalismu v této práci byl zvolen modernistický přístup, podle něž je nacionalismus jako ideologie relativně novým jevem. Nacionalismus zde bude chápán ve smyslu definice Ernsta Gellnera, jež je snad nejznámější a nejvíce citovanou definicí nacionalismu v odborné literatuře vůbec. Podle Gellnera je nacionalismus „v první řadě politickým principem, podle něž by politický a národní celek měly být totožné. Národnostní cítění je pocitem hněvu, který je vyvolán potlačením tohoto principu, nebo pocitem uspokojení vyvolávaným jeho naplněním. Takové cítění aktivizuje nacionalistické hnutí“ (Gellner 1993: 1).

O přesnější dataci vzniku nacionalismu, tedy odpovědi na otázku, kdy se začal prosazovat princip, že národní hranice musí splynout s hranicemi státu, se vedou i v rámci diskursu spory⁷. Modernistické teorie však obvykle spojují vznik nacionalismu s kulturními, sociálními a ekonomickými změnami v Evropě 18. století. Tím se však ocitáme před problémem, zda lze zvolený přístup aplikovat i na mimoevropský prostor. Pokud je nacionalismus evropským „vynálezem“, lze automaticky předpokládat, že procesy na ostatních kontinentech, ve zcela odlišném kulturním a historickém kontextu, vedly ke vzniku stejného nacionalismu jako je ten evropský?

⁶ Hobsbawm, Eric (2000): *Národy a nacionalismus od roku 1780*. Brno: CDK.

⁷ Např. Hans Kohn vidí počátky nacionalismu v puritánské revoluci v Anglii 17. století, Ernest Gellner spojuje vznik nacionalismu s industrializací v 19. století, Elie Kedourie se zaměřuje na německou reakci na revoluci ve Francii v roce 1789 (tyto a další příklady v např.: Calhoun 1993: 212; Smith 2000: 9-10).

Část vědců zkoumajících formy nacionalismu proto tvrdí, že existují alespoň dvě odlišné formy nacionalismu – nacionalismus západní a nacionalismus východní, jenž lze aplikovat i na mimoevropský prostor. Rozlišení nacionalismu na jeho západní a východní podobu původně prosazoval Hans Kohn⁸, podle nějž měl nacionalismus dvojí historickou podobu. První byla podoba demokratického a liberálního nacionalismu, který vznikl z anglického liberalismu a z ideálů Velké francouzské revoluce v západní Evropě (Francii, Velké Británii). Druhou podobu nabýval podle něj nacionalismus ve východní Evropě (kam řadí Německo, Itálii a slovanské země), kde byl národ určován kulturní a jazykovou definicí. Zatímco západnímu nacionalismu přisuzoval Kohn charakteristiky pozitivního prostředku formování národa a spojoval jej s liberalismem, universalismem, občanskými právy a racionalitou, východní nacionalismus byl podle něj reakcí na vývoj západního nacionalismu. Východní nacionalismus Kohn charakterizuje jako mytologický, založený na romantických představách pouta krve mezi příslušníky národa a obvykle také rasistický.

Třebaže Kohn později sám svou teorii revidoval, někteří autoři⁹ zabývající se studiem nacionalismu v zemích tzv. „třetího světa“ (a z nich hlavně ti, jenž se věnují nacionalismu v post-koloniálních zemích) z jeho dělení stále vycházejí, i když s dílčími výhradami. Např. Benedict Anderson odmítá rozdělení nacionalismu podle hranice východ-západ. Tvrzení, že západní nacionalismus evropských zemí předcházela východnímu nacionalismu v Asii a Africe, podle něj neodpovídá historické skutečnosti. V některých asijských zemích je možné nalézt projevy nacionalismu dříve než došlo k formování nacionalismu v mnohých evropských zemích. „*The oldest nationalisms in Asia – here, I am thinking of India, the Philippines and Japan – are older than many of those in Europe and Europe Overseas – Corsica, Scotland, New Zealand, Estonia, Australia, Euskadi, and so forth*“ (Anderson 2001: 31). Upozorňuje

⁸ Kohn, Hans (1994): Western and Eastern Nationalism. S. 162-165. In: Hutchinson, John – Smith, Anthony; eds.: *Nationalism*. Oxford, UK: Oxford University Press.

⁹ Např. práce indického teoretika Partha Chatterjeeho, jenž rozšiřuje působnost východního nacionalismu z Kohnova dělení na země Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Chatterjee, Partha (1993): *Nationalist Thought and Colonial World: A Derivative Discourse*. Minnesota, USA: University of Minnesota Press.

rovněž na skutečnost, že se vnímání kulturní, ale i geografické hranice mezi východem a západem v průběhu historie mnohokrát měnilo, což ilustruje na příkladu Turecka (bývalé Osmanské říše) nebo Ruska (Anderson 2001: 32). Další výhradu můžeme vznést i vůči údajnému univerzalistickému charakteru západního nacionalismu. To, že západní nacionalismus na sebe pohlíží jako na pozitivní, zatímco projevy národní svébytnosti v dalších zemích jsou vnímány jako negativní, samo ukazuje na exkluzivní charakter západního nacionalismu.

I vzhledem k těmto námitkám dávají autoři vycházející z Kohna přednost dělení nacionalismu podle jiných kritérií. Západní nacionalismus se tak v literatuře objevuje také jako „státní nacionalismus“ (statist nationalism), „nacionalismus občanský“ nebo „místní nacionalismus“ (civic nationalism; territorial nationalism), zatímco východní nacionalismus lze nalézt pod názvem „kulturní“ či „etnokulturní nacionalismus“ (cultural nationalism; ethnocultural nationalism). Kohnova základní myšlenka – rozdělení nacionalismu podle způsobu, jakým vznikl – zůstala zachována, zmizelo však omezující dělení podle místa a doby vzniku. Zatímco západní či státní nacionalismus (jak jej nazývá např. Chaim Gens) vzniká z potřeby udržet hodnoty, jakými jsou kupř. demokracie nebo ekonomický blahobyt občanů, a za tímto účel prosazuje v rámci státu jednotnou kulturu, nacionalismus východní (kulturní) naopak považuje stát za prostředek k udržení a uhájení jednotné kultury, kterou spolu sdílejí příslušníci skupiny (Gens 2003: 7). Z takto stanoveného kritéria zůstává patrné, pro jaké země a ve kterém historickém období platí státní či kulturní typ nacionalismu. Oba typy se mohou objevit u stejného národa v různých historických obdobích, jak bude dále patrné i z vymezení pro čínský nacionalismus (kapitola 2.2).

2.1.3 Patriotismus

Termín nacionalismus je dnes ve většině společností zatížen emocionálními konotacemi. Na jedné straně hraje nacionalismus hlavní roli při utváření státu, na straně druhé jím byly inspirovány jen v průběhu 20. století jedny z nejhorších válek spojené s etnickými čistkami.

Tom Nairn označuje povahu nacionalismu za ambivalentní, když říká: *„zatímco hlavní proud nacionalismu je pokrokový, tyto jeho zkažené podoby jsou zpátečnické a mají tendenci podněcovat sociální a psychický atavismus, využívat nesmyslné obavy a předsudky, a tedy se uchýlovat k násilí. (...)veškerý nacionalismus je, jak zjistíme i z té nejzákladnější srovnávací analýzy, zdravý i patologický zároveň. V jeho genetickém kódu je od začátku vepsán jak pokrok, tak úpadek. To je strukturální fakt“* (Nairn 2003: 151).

Někteří autoři dávají proto přednost užívání termínu nacionalismus pouze v souvislosti s negativními projevy, jakými jsou nepřátelství a povyšování vlastního národa nad ostatní, a ve snaze poukázat i na pozitivní roli nacionalismu při utváření národních společenství užívají termíny láska k vlasti či patriotismus.

V této práci však bude nacionalismus chápán v jeho obecném smyslu, jako moderní státotvorná ideologie společenství založeného na příslušnosti ke stejnému národu, jazyku, dějinám a kultuře, nikoli jako projev politického extremismu. V této souvislosti proto není nutné v práci vymezovat patriotismu roli pozitivního projevu národní sounáležitosti. Pojem patriotismus zde bude užíván pouze v souvislosti s oficiální podobou nacionalismu tak, jak jej nazývá a podporuje čínské vedení (viz. kapitola 3.4).

2.2 Terminologické vymezení pojmů národ a nacionalismus pro čínské prostředí

Čínské kulturní prostředí je tradičně soběstačné a silné, což vysvětluje i to, proč se ideologie, jež vznikly mimo její území¹⁰, nedokázaly v Číně více prosadit nebo u nich došlo k významovým posunům a různým odchylkám v interpretaci. Také chápání národa a nacionalismu je v čínském prostředí specifické, i proto že oba původně evropské pojmy postrádaly v dynastické Číně ekvivalent.

Čína byla před rokem 1911 politickým útvarem, na jehož území žilo mnoho etnicky a jazykově odlišných skupin – z vymezení, které jsme učinili v předchozí kapitole, je tedy jasně patrné, že císařská Čína nebyla v žádném případě národním státem. Lucian Pye jí dokonce označuje za civilizaci: *„Čína je skutečně civilizací, jež předstírá, že je národním státem. Velikost této civilizace se projevuje v každém aspektu tradiční čínské kultury. Trvalá síla civilizace je tím, co drželo Čínu pohromadě jako jedinou entitu v průběhu staletí. Dnešní Čína je tím, čím by byla Evropa, pokud by jednota Římské říše přetrvala dodnes a pokud by se neobjevily jako rozdílné entity Anglie, Francie, Německo a další“* (Pye 1996: 109).

Právě díky tomu, že čínské císařství bylo mnohonárodním politickým útvarem, nemohlo čerpat svou identitu z příslušnosti k jedinému národu, ať již jazykově či etnicky vymezeném. Poddaní čínského císaře odvozovali svou identitu z příslušnosti k čínské kultuře. Lapidárně řečeno, každý, kdo přijal čínskou kulturu, se mohl stát „Číňanem“ (ve smyslu nositelem čínské civilizace).

Ačkoli v dlouhé historii dynastické Číny lze nalézt příklady loajality k vládnoucí dynastii nebo císařským institucím, primární čínská identita vycházela z kulturního dědictví. Townsend ideu nadvlády čínského státu nad kulturou kategoricky odmítá, když říká: *„Nejvyšší loajalita byla svázána se samotnou kulturou nikoli se státem, a neexistovalo žádné*

¹⁰ Platí nejen pro nacionalismus, ale např. i marxismus-leninismus. Dokonce i v případě buddhismu lze vysledovat podobnou tendenci, jelikož byl buddhismus v Číně sice přijat, za staletí však získal zcela jinou, specificky čínskou podobu.

ospravedlnění k opuštění nebo dokonce změně kulturní tradice jen proto, aby byl posílen stát“ (Townsend 1996: 2). Tato forma před-moderního čínského nacionalismu, která postrádá ztotožnění národa se státem, a kde hlavní roli při formování identity národa hraje kultura, je v literatuře označována jako kulturalismus. Townsend cituje Jamese Harrisona, jenž považuje za základy kulturalismu přesvědčení o nadřazenosti čínské kultury a požadavek kladený na vládnoucí elitu, aby řídila zemi v souladu s konfuciánskými principy (Townsend 1996: 2-3).

Historická Čína považovala sebe samu za Říši středu, jež hájí a ovládá vše, co stojí v celém civilizovaném světě za hájením a ovládním. Na rozdíl od západního společenství národních států se až do poloviny 19. století považovala za císařství bez hranic, což lze doložit například i na čínském zvyku nazývat svou zemi – coby historickou komunitu – spíše jako dynastii (*čchao-taj*) než jako zemi (*kuo-ťia*).

Vládnoucí moc opírala svou legitimitu o systém univerzálních mravních hodnot formulovaných konfuciánstvím jako státní ideologií čínského císařství. V zahraniční politice se Čína řídila hierarchickým systémem mezinárodních vztahů (tributárním systémem), v němž se považovala za centrum obklopené „barbary“, jejichž kulturu považovala jako vůči své vlastní podřadnou. Jak upozorňuje Cranmer-Byng, čínský pohled na světový pořádek byl normativní. Nejen že Číňané považovali svou kulturu za nadřazenou v kulturním a estetickém smyslu, ale věřili i v její morální nadřazenost a univerzální platnost (Cranmer-Byng 1973: 68). Okolní národy sice mohly představovat pro Čínu vojenskou hrozbu, nebyly však nikdy považovány za skutečné rivaly – pokud již Čínu vojensky ovládly, postupně přejaly konfuciánské principy vlády.

Přestože se z uvedeného zdá, že v identitě čínského národa v době císařství nehrála žádnou roli etnicita, nelze ji zcela pominout. Poslední dynastií, která v Číně vládla od roku 1644 do zániku císařství v roce 1911, byla nečínská, mandžuská dynastie Čching. Mandžuoové se nesnažili splynout s čínským obyvatelstvem. Jak píše Obuchová, přijali sice čínské tradice,

v nichž spatřovali „*oporu své vlastní moci, ale zachovávali si etnickou výlučnost a nadřazenost*“ (Obuchová 1999: 70). Sňatky mezi Mandžuy – příslušníky nejvyššího stavu společnosti – a Číňany byly zakázány a čínští muži byli nuceni nosit pod hrozbou smrti cop jako znak uznání mandžuské vlády. Na druhou stranu se však Mandžuoové nepokusili za staletí své vlády vtisknout čínské populaci vlastní kulturu či jazyk, jenž si sami ponechali.

Schopnost čínské kultury asimilovat cizí vlivy však nesmí být přeceňována. I v průběhu historie Číny se objevovalo vymezování čínské identity vůči „barbarům“ nejen mimo stát, ale i uvnitř císařství, a projevy rasové nesnášenlivosti (především v odporu vůči dobytelským dynastiím - mandžuské dynastii Čching či mongolské dynastii Jüan¹¹). Domnívám se však, že na dobytelské dynastie bylo v Číně nahlíženo jako na legitimní vládcy (na právoplatné držitele mandátu Nebes¹²) a nesnášenlivost čínského obyvatelstva k příslušníkům dobytelských dynastií v různých obdobích jejich vlády tak může být vykládána spíše jako neschopnost vládnoucí moci uspokojit potřeby obyvatelstva, než jako projev odporu k rasovému původu vládcy¹³.

Domnívám se, že v dynastické Číně můžeme pohlížet na národ z hlediska historického etno-symbolismu, jenž zdůrazňuje roli mýtů, sdílené historie, hodnot a symbolů pro vznik národa. Identita čínské etnie neboli základu národa se formovala již od dob prvního sjednocení Číny v době vlády dynastií Čchin (221-206 př.n.l.) a Chan (206 př.n.l.-220 n.l.). Z historické zkušenosti prvního sjednocení se tak vyvinulo i označení čínského národa: *chan-žen*. Vzhledem k tomu, že se identita národa v době čínského císařství nezakládala na etnickém, jazykovém či jiném základě, bude v této práci čínský národ před vznikem republiky

¹¹ Dynastie Jüan vládla Číně v letech 1271-1368.

¹² Vládce v Číně byl chápán jako prostředník mezi Nebem, zemí a lidmi. Právo na vládu mu bylo svěřeno podle tradice samotnými Nebesy a jedině on byl jim (a předkům) oprávněn přinášet oběti. Ke svržení dynastie pak docházelo obvykle pod záminkou ztráty mandátu Nebes.

¹³ Tuto teorii zmiňuje např. Laitinen, Kauko (1990). *Chinese Nationalism in the late Qing Dynasty: Zhang Binglin as an Anti-Manchu Propagandist*. London: Curzon Press, s. 12.

chápán jen v obecném smyslu jako otevřená skupina osob, jež skutečně náleží či chápe sama sebe jako náležící ke společenství spojeném stejnou kulturou a historií.

Užití přístupu historického etnosymbolismu pro čínský národ v dynastickém období se zdá vhodnou volbou i proto, že etnosymbolismus rozlišuje mezi etnií a moderním národem, který na jejích základech staví. Zatímco etnie mohou existovat beze státu, moderní národ, jak jsme jej zde vymezili, stát potřebuje. K přechodu mezi čínským císařstvím a moderním státem dochází na přelomu 19. a 20. století, zatímco impuls k vývoji od kulturalismu směrem k nacionalismu, který jsme definovali jako požadavek na *splynutí hranic státu s hranicemi národa*, byl dán v polovině 19. století, v době, kdy do Číny začaly pronikat západní mocnosti a kdy začala slábnout moc mandžuské dynastie.

Přestože si vstup na území Číny snažily vynutit vojensky silnější mocnosti, nebyla větší část území Číny nikdy zcela kolonizována, jak se tomu stalo např. v Indii. Cizí mocnosti však nemusely císařství ani dobýt, aby jej zničily. Townsend se domnívá, že k dezintegraci čínského císařství stačilo západním mocnostem jen demonstrovat vojenskou převahu, jež znamenala výzvu čínskému vnímání světa (Townsend 1996: 3). Série porážek v tzv. Opiových válkách vedla k podpisu nerovnoprávných smluv, na jejichž základě dynastie Čching podstoupila imperiálním velmocím nejen část území, ale vzdala se i části suverenity (právo exterritoriality). Šok z prohraných válečných konfliktů s kulturně „méně vyvinutými“ národy¹⁴, nerovnoprávné postavení, v němž se Čína poprvé ve své dlouhé historii ocitla, celkový hospodářský úpadek zaviněný vysokými válečnými reparacemi a pronikání západních nacionalistických myšlenek do Číny přes Japonsko éry Meidži vedly nejen k prvním lidovým povstáním proti cizincům (např. Boxerské povstání v letech 1898-1901), ale také k odporu proti neschopné mandžuské dynastii. Zatímco v předchozích stoletích Mandžuoové zdůrazňovali rozdíly mezi vládoucí nečínskou vrstvou a čínskou

¹⁴ Townsend za největší ránu pro čínské vědomí kulturní nadřazenosti a zároveň i největší impuls pro vznik moderního nacionalismu v Číně považuje porážku ve válce s Japonskem v roce 1895 (Townsend 1996: 4).

populací, na konci 19. století podpořili lidová povstání a souhlasili se zavedením reformy ve snaze zbavit se vlivu cizích velmocí a udržet si vládnoucí postavení.

Čínští intelektuálové konce 19. století dávali hlavní vinu za nedůstojné postavení, v němž se Čína ocitla, zaostalosti Číny a kulturalismu. Logickým důsledkem tohoto uvažování se stalo zavržení kulturalismu a přijetí nacionalismu, jenž měl Číně poskytnout ideologický základ pro obranu vůči západním mocnostem a znovuzískání významného postavení, o němž je Čína dodnes přesvědčena, že jí v rámci mezinárodního systému právem náleží. Je však třeba zdůraznit, že úvahy o povaze nacionalismu a jeho možném využití v tomto období byly vyhrazeny intelektuální elitě. Identita většinové populace byla dána spíše lokálně a byla spojena s vědomím sdílené kultury a osobou císaře, který byl však daleko (Zhao 2004: 79).

První formulace požadavků na vznik moderního státu v Číně a pokusy o definice pojmů národ a nacionalismus v západním chápání lze zařadit na přelom 19. a 20. století a spojit se jmény reformátorů, jakými byli Liang Čchi-čchao či Sunjatsen. Liang Čchi-čchao v podstatě přijímal západní ideu koncepcie národa nikoli na rasovém principu, který shledával v mnohonárodnostním státě jako komplikaci, ale na bázi občanství. Vedle pojmu občanství jako specifické formy státem nabyté identity rozlišoval Liang národní identitu „*v širším slova smyslu obyvatel národního státu a nacionalismus v užším slova smyslu založený na etnicitě.*“ (Fürst 2001: 7) Větší pozornosti a nakonec také přijetí se však dostalo odlišnému Sunjatsenově konceptu. Sunjatsen čerpal inspiraci pro pojetí nacionalismu z japonského (a přes něj ze západního) vnímání. Chápal roli nacionalismu v Číně jako prostředku pro ukončení vlády dynastie, nastolení republikánského zřízení a ustavení silného státu, schopného odolávat tlaku západních mocností. Vytvořil také první čínský termín „národ“ přidáním slova *min-cu* (z japonského *minzoku*¹⁵ – národ) k již dříve používanému pojmu *chan-žen* (dále k Sunjatsenově koncepci v kapitole 3.1).

¹⁵ Gladney, Dru (1994): Representing Nationality in China: Refiguring Majority/Minority Identities. *The Journal of Asian Studies*. Č. 1, s. 98.

Jak jsme uvedli výše, nacionalismus v Číně se zrodil jako reakce na pronikání západních velmocí na čínské území. Snad ještě větší roli na jeho počáteční utváření však sehrálo Japonsko. Právě porážka v čínsko-japonské válce v roce 1895 a ztráta Koreji a Tchaj-wanu byly Číňany zvláště palčivě pocíťovány, protože Japonsko bylo do té doby vnímáno konfuciánskými příměry jako „mladší bratr“¹⁶, následovník a žák kulturně vyspělejší Číny. Třetím důležitým faktorem byla nespokojenost se slabou mandžuskou dynastií, jež umožnila cizincům získat území Číny a nadřazené postavení. Všechny tyto faktory vedly k nárůstu lidového nacionalismu pocíťovaného běžnými Číňany (na rozdíl od počátečních úvah formulovaných ze strany elity) a následně i k povstání v roce 1911 v provincii Wu-čchang, k níž se postupně přidávaly další provincie vyhlášením nezávislosti na ústřední moci v Pekingu. V roce 1912 vyhlásila jedna z prvních politických stran, Revoluční liga založená v roce 1905 v Tokiu, v Nankingu Čínskou republiku, jejímž prozatímním prezidentem se stal nacionalista a předseda Revoluční ligy Sunjatsen.

Zrod nacionalismu v Číně lze v souladu s Kohnovou tezí označit za reakční, vyvolaný pronikáním nacionalismu cizích velmocí na čínské území. Vzhledem k jejich velkému množství¹⁷ však nebyl nacionalismus zaměřený proti konkrétní zemi (jak se tomu stalo např. v již zmiňované Indii, kde byl spojen s odporem proti Velké Británii), ale všeobecně proti imperialismu. Ve svém počátku se vymezoval proti cizincům a proti Mandžům na císařském trůnu, přičemž jeho cílem bylo uhájení čínské kultury a historie. Teorie, již zde budeme používat, proto lze obecně označit za modernistickou. Domnívám, že nacionalismus je v Číně moderním a zcela novým fenoménem, stejně tak jako národ, jež je v době, kdy v Číně vládl císař, ztotožněn s etnií. Přejít mezi kulturalismem a nacionalismem, stejně tak přejít od etnie k modernímu národu proběhl v širším časovém období, na konci 19. a počátku 20.

¹⁶ K tomu, jak Čína vnímala v minulosti Japonsko viz. Gries 2004.

¹⁷ Koncese v Číně měly Velká Británie, Francie, Německo, Rusko, Spojené státy americké, Itálie, Rakousko, Japonsko, Belgie a Portugalsko.

století. Konsolidace národa a další vymezování nacionalismu, jak bude dále popsáno v oddíle III., měly však v Číně dlouhé trvání a byly spojeny s dalšími domácími i zahraničními vlivy.

2.3 Současný stav výzkumu čínského nacionalismu

Centry výzkumu čínského nacionalismu jsou v dnešní době Spojené státy americké, Japonsko a Tchaj-wan. Důvody pro nutnost sledování vývoje čínského nacionalismu v těchto zemích vycházejí z percepce Čínské lidové republiky. Zatímco pro Japonsko a Tchaj-wan je směřování čínského nacionalismu otázkou životních zájmů, ve Spojených státech amerických jsou důvody ke zkoumání nacionalismu spojeny s vnímáním komunismu jako takového a s obavou o ztrátu vlivu v oblasti. Po skončení studené války totiž zůstala Čínská lidová republika i přes reformy v ekonomické oblasti zemí s komunistickým režimem, což je pro řadu „veteránů“ z doby studené války v americkém Kongresu a v institucích schopných vykonávat vliv na americkou administrativu jen obtížně překonatelné. Nezanedbatelný vliv na formování názoru veřejnosti na Čínu a tím i nutnost administrativy zaujmout k problému (alespoň před volbami) stanovisko mají také organizace na ochranu lidských práv a s rostoucím deficitem obchodu i americké společnosti. Obava o ztrátu vlivu v pacifické oblasti na úkor větší angažovanosti Čínské lidové republiky, stejně jako nejistoty ohledně záměrů Číny v zahraniční politice a zvyšování jejích výdajů na zbrojení, stimulují poptávku po výzkumu čínského nacionalismu ve Spojených státech.

Japonští a tchajwanští vědci, jenž k problému čínského nacionalismu publikují, téměř bez výjimek (alespoň pokud můžeme soudit z prací publikovaných v angličtině) přejímají teoretické přístupy z prací amerických vědců a pracují i se stejným výběrem dat. Málokdy se diametrálně liší i jejich závěry. Zajímavou skupinu mezi teoretiky zabývajícími se čínským nacionalismem tvoří američtí vědci čínského původu, kteří často také přinášejí vyváženější

pohled na povahu čínského nacionalismu a zprostředkovávají do určité míry i názory vědců a institucí v Čínské lidové republice.

Zatímco čínský nacionalismus byl v sice menší míře než je tomu dnes zkoumán sinology a politology na západě již od pádu císařství v Číně v roce 1911, systematické studium nacionalismu v Číně samotné je spojeno až s koncem studené války a potřebou čínského vedení nalézt novou nosnou ideologii, jež by mohla nahradit zdiskreditovaný komunismus. Čínští vědci, kteří se začali zabývat nacionalismem v 90. letech minulého století a jejichž práce nebo alespoň části jsou dostupné v překladu do anglického jazyka, nepřinášejí žádnou zásadně novou definici nacionalismu a pracují se západními modely. Deng upozorňuje na to, že odborná literatura k mezinárodním vztahům v Číně je cenzurována a publikace stále musí mít schválení proto, aby mohly být vydány (Deng 1998: 309).

I z těchto důvodů byla při výběru literatury dána přednost americkým vědcům, kteří nezastávají nejradikálnější pohledy na čínský nacionalismus, a těm vědcům čínského původu, jejichž práce jsou dostupné v anglickém jazyce a jenž se rozcházejí v názoru na čínský nacionalismus s tím, jak je obvykle prezentován v západní odborné literatuře. Jisté omezení zkoumání nacionalismu je dáno i zaměřením se na výraznou čínskou reakci na chování Spojených států amerických, západoevropských zemí a Japonska. Případné projevy čínského nacionalismu vůči ostatním asijským zemím, Rusku, východoevropským zemím nebo zemím Afriky a Latinské Ameriky, nebyly dosud zkoumány (výjimku tvoří Lei Guang, který se snaží na příkladu čínsko-indické války z roku 1962 dokázat konfliktní charakter nacionalismu i mimo střety se západními zeměmi, Guang 2005: 507).

V 50. a 60. letech 20. století se povaha debaty o čínském nacionalismu na západě soustředila na otázku, zda čínská revoluce byla skutečně inspirována marxismem-leninismem, nebo zda byla výsledkem usilování národnostního hnutí o vyhnání japonských okupantů a sjednocení země pod hlavičkou komunismu. Zatímco někteří autoři zabývající se čínským

nacionalismem došli k závěru, že nacionalismus sehrál v komunistické revoluci mnohem větší úlohu, než se soudilo (např. Chalmers Johnson se vyjádřil ve smyslu: „*The communist rise to power in China should be understood as a species of nationalist movement*“; Johnson 1962: ix), jiní naopak přikládali vedoucí roli komunismu a tvrdili, že marxismus-leninismus je s nacionalismem neslučitelný. Komunistická ideologie pohlíží na národní státy jako na umělé koncepty, historické produkty ekonomického vývoje v časných stádiích kapitalismu, a nacionalismus chápe jako ideologii, s jejíž pomocí chtějí buržoazie podkopat socialistický model. Jen v internacionalismu lze podle marxismu-leninismu překonat hranice států („dělnická třída nemá vlast“). Poslední část vědců tvrdila, že ideologické konstrukce internacionalismu pouze zastřely čínský nacionalismus, nikdy jej však zcela nepotlačily. Za pravdu by jim dávala i skutečnost, že i přestože Mao Ce-tung v 50. letech 20. století odmítl nacionalismus, v 60. letech po ideologické roztržce se Sovětským svazem učinil nacionalismus (nazývaný ovšem patriotismem) součástí oficiální ideologie.

Díky této změně v chápání role nacionalismu v Číně se pozornost politologů a sinologů na počátku 60. let minulého století soustředila na vliv nacionalismu na tvorbu čínské zahraniční politiky. Tato období zájmu o čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích však bylo narušeno začátkem Kulturní revoluce v Číně, kdy Čínská lidová republika přerušila oficiální diplomatické vztahy s ostatními zeměmi a informace o skutečném dění v Číně se dostávaly do zahraničí jen v omezené míře. Čínská zahraniční politika prošla ideologizací a vedoucí princip národního zájmu byl nahrazen komunistickou ideologií.

Již na počátku 70. let a v 80. letech minulého století ideologizaci čínské zahraniční politiky nahradila pragmatická realpolitika, při níž se Čína zapojila do triangulární diplomacie a vyvažování moci svého někdejšího ideologického spojence, Sovětského svazu. Čínské národní zájmy se tak opět dostaly do popředí studia čínské zahraniční politiky.

S koncem studené války a rozpadem Sovětského svazu došlo v Číně k diskreditaci komunistické ideologie. Společně s otevíráním se světu, ekonomickými reformami a liberalizací veřejného prostoru následoval nárůst nacionalismu, jenž se postupně stal vedoucí ideologií současného čínského státu. S tímto vývojem se objevilo velké množství publikací, které si kladly za cíl porozumět směřování nacionalismu v Číně (je třeba poznamenat, že často bez jakékoli znalosti vývoje čínského nacionalismu v předchozích obdobích).

Ve studiu čínského nacionalismu se po roce 1989 objevuje snaha o postihnutí problému ve všech jeho možných podobách a za užití interdisciplinárního přístupu. Práce vztahující se k čínskému nacionalismu lze rozdělit podle úrovní, na jakých čínský nacionalismus zkoumají, na úroveň (a) nacionalismu v rámci čínského státu, (b) čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích a na snahu o nalezení (c) příčinného vztahu mezi nimi.

a. Nacionalismus na úrovni čínského státu

Teorie, které se týkají čínského nacionalismu na úrovni státu můžeme dále pracovně rozdělit podle aktérů, kteří mají na tuto podobu nacionalismu největší vliv – na oficiální nacionalismus prosazovaný čínským vedením a na lidový nacionalismus čínské veřejnosti.

Lidovým nacionalismem v Číně rozumíme spontánní nacionalismus čínské veřejnosti, ale i nacionalismus etnických menšin. Lidovým nacionalismem se zabývají např. Peter Hays Gries (Gries 2004), Geremie R. Barmé (Barmé 1996), podobu lidového nacionalismu, jak ji šíří beletrie¹⁸, média a filmový průmysl¹⁹ okrajově zkoumá např. antropolog Dru C. Gladney.

¹⁸ Klasickým příkladem nacionalistických knih, které se staly v Číně v 90. letech minulého století bestsellery, jsou *The Plot to Demonize China* z roku 1997, kde autoři tvrdí, že americká média jsou ve spolčení s velkými firmami ve snaze zhoršit image Číny v očích americké veřejnosti, nebo *Čína může říci ne (China Can Say No; Čung-kuo kche-i šuo pu)* a *Čína může stále říci ne (China Can Still Say No; Čung-kuo chaj neng šuo pu)* z roku 1996, jenž napadají západní styl života a západní hodnoty.

¹⁹ Nacionalismus se objevuje v nových čínských filmech určených i západnímu publiku, jakými jsou např. *Hero* (2003) s představou sjednocené Číny jako nositelky míru pro celý svět nebo *Fearless* (2006) s motivem útlaku Číňanů v 19. století a nutností boje proti západním velmocím pronikajícím do Číny.

Vzájemné působení nacionalismu národnostních menšin a nacionalismu chanského (většinového etnika v Číně) dlouhodobě zkoumají Gladney (Gladney 1994, 1996), Abanti Bhattacharya (Bhattacharya 2003) nebo June Teufel Dreyer (Dreyer 1975).

V současné době se téměř všichni vědci, jenž se zabývají čínským nacionalismem, shodují v názoru, že čínské vedení nacionalismus používá instrumentálně k legitimizaci svého režimu. Zkoumání role oficiálního nacionalismu při legitimizaci čínského režimu se věnují např. Suisheng Zhao (Zhao 2004) nebo Yongnian Zheng (Zheng 1999). Autoři se však často liší v pohledu na prostředky, jakých čínské vedení k legitimizaci režimu používá. Thomas Christensen se domnívá, že režim čerpá legitimitu z obrazu, jenž o sobě umně vytváří jako obránce tisícileté kultury a čínské tradice: „*V situaci, kdy Komunistická strana Číny již není komunistická, musí být o to více čínská*“ (Christensen 1996: 37). Naproti tomu Erica Strecker Downsová a Philip C. Saunders vidí nacionalismus pouze jako jeden ze dvou prostředků, jichž současné čínské vedení používá k legitimizaci režimu. Za důležitou považují také schopnost režimu pokračovat v ekonomickém rozvoji země. Čínské vedení se po roce 1989 podle nich vydalo dvěma potenciálně nekompatibilními směry, když na jedné straně zdůrazňovalo zásluhy komunistické strany na budování silné Číny, na straně druhé tvrdilo, že pouze vláda komunistické strany je schopná zajistit stabilitu nutnou pro ekonomický rozvoj země. Downsová a Saunders charakterizují jednání čínských vůdců v krátkodobém horizontu jako „*střídání posilování nacionalismu v době, kdy se ekonomice nedaří tím že je vina za problémy dávana cizincům, a zdůrazňování úspěšného řízení ekonomiky komunistickou stranou, ve chvíli, kdy ekonomika roste*“ (Downs - Saunders 1998: 121-122). Ve vlastním zájmu vedení je udržet mezi nacionalismem a požadavky ekonomického rozvoje (přiliv zahraničního kapitálu, volný vstup na světové trhy, vyhýbání se záminkám pro uvalení embarga atd.) rovnováhu. Pokud se nacionalismus a požadavky ekonomického rozvoje dostanou do sporu, čínské vedení podle Downsové a Saunderse dává přednost ekonomickým

před nacionalistickými zájmy (Downs - Sauders 1998: 117). V opačném případě by mohlo čelit vysokému nárůstu nezaměstnanosti a sociálním bouřím, jež by mohly mít pro její vládu mnohem vážnější důsledky.

Podobný názor zastává i Christensen, avšak přidává k němu i požadavek na udržení stability a celistvosti země: „*kromě ekonomické výkonnosti nemají čínští komunisté k podepření svého mandátu k vládě vůbec nic jiného než nacionalismus a udržování národní stability a celistvosti země*“ (Christensen 1996: 41).

b. Čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích

Studiem čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích se zabývají dvě skupiny vědců, kteří bývají označováni podle svého vztahu k nacionalismu jednoduše jako „optimisté“ nebo „pesimisté“ (Gries 1999: 63). Obě skupiny ignorují vliv lidového nacionalismu na vytváření zahraniční politiky státu a chování Číny v mezinárodní aréně a zaměřují se pouze na oficiální podobu čínského nacionalismu, který chápou jako uměle vytvořený nástroj k legitimizaci režimu.

„Optimisté“ (Gries 1999; Downs-Sauders 1998; Economy 2004) pohlíží na čínský nacionalismus jako na vhodnou ideologii k udržení jednoty a stability v mnohonárodní rozvojové zemi v době jejího přechodu mezi komunismem a demokracií. Podle jejich názoru je prioritou čínského vedení v zahraniční politice úplná participace Číny v současném systému mezinárodních vztahů. Západní velmoci by proto měly s Čínou zacházet jako s rovnocenným partnerem, umožnit jí hrát vedoucí úlohu v mezinárodních institucích a přestat jí líčit jako hrozbu. Pokud totiž bude politika západních zemí poháněna představou čínské hrozby, bude sama tlačit na čínský nacionalismus, aby se v reakci vydal zhoubným směrem. Vyloučení Číny z mezinárodního rozhodování nebo zadržování Číny povede podle jejich

mínění pouze k tomu, že čínští nacionalisté odmítnou Západu a budou prosazovat sinocentrický asijský pořádek.

S náhledem „optimistů“ na přehnané líčení Čínské lidové republiky jako hrozby a přijímání opatření k jejímu zadržování ze strany západních zemí, nelze než souhlasit. Za příklady takového chování mohou posloužit embargo Evropské unie po roce 1989 na dovoz zbraní do Číny, zabránění tomu, aby se Olympijské hry v roce 2000 konaly v Číně nebo každoroční emotivnímu projednávání prodloužení doložky nejvyšších výhod Číně v americkém Kongresu před jejím vstupem do Světové obchodní organizace v roce 2001.

Nedostatek „optimistického“ náhledu na čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích však spočívá v předpokladu ochoty Číny zapojit se do systému zapojit a fungovat v jeho rámci. K tomu, aby se Čínská lidová republika integrovala do současného systému mezinárodních vztahů nestačí jen uvolnit místo, jež jí bezesporu náleží. Skutečná participace na systému v rozsahu, jaký by byl s to uspokojit Čínu, s sebou nese i sdílení zodpovědnosti za chování a udržování řádu (roli zodpovědného investora – „*responsible stakeholder*“ –, jak to označil náměstek americké ministryně zahraničních věcí Robert Zoellick²⁰), což není v současné době ani v možnostech Čínské lidové republiky, ani v jejím zájmu díky pozornosti, jíž musí věnovat řešení ekonomických, regionálních i politických problémů země.

K doložení tohoto tvrzení lze citovat – jistě přehnaně cynická, avšak v podstatě pravdivá – slova vysokého činitele současné čínské administrativy: „*Lidská práva? Ta nás nezajímají. Nás zajímá ropa. Jestli bude nebo nebude mít Irán jaderné zbraně, není naše věc. Ať se stará Amerika, Irán přece není náš soused.*“²¹

Druhá skupina vědců, kteří bývají ve svém přístupu k čínskému nacionalismu označováni za „pesimisty“, naopak chápe čínský nacionalismus jako zoufalou stahu komunistického vedení udržet se u moci za každou cenu. Tvrdí, že Čínská lidová republika se nevyrovnala se

²⁰ Z proslovu, jenž Zoellick pronesl 21. září 2005 před Národním výborem pro americko-čínské vztahy (The National Committee on U.S.-China Relations). <http://www.ncuscr.org/articlesandspeeches/Zoellick.htm>

²¹ Osobní rozhovor s anonymním pracovníkem MZV ČR, Praha 2006.

„stoletím ponížení“ ze strany západních velmocí, ani s existencí v mezinárodním systému, kterému nedominuje. Pesimisté se domnívají, že se Čína pokusí násilně prosadit svou verzi mezinárodního pořádku.

Pesimistický náhled na roli čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích je vlastní tzv. proti-čínským teoriím (*anti-China theories*). Zmíníme zde jen nejznámější teorii čínské hrozby (*China threat theory*). Debatu kolem teorie čínské hrozby rozpoutal článek Richarda Bernsteina a Rosse Munroa²² z roku 1997, v němž Bernstein a Munroe tvrdili, že za modernizací čínské armády se skrývají expanzionistické cíle čínského vedení. Na jejich stranu se postavila nečekaná koalice tvořená „jestřáby“ v administrativě Spojených států amerických a ochránci lidských práv. Teorie čínské hrozby byla nejvíce přijímána v 90. letech minulého století. V současné době je spíše odmítána jako příliš radikální.

c. Vliv veřejného mínění na změny v čínském nacionalismu, jak se projevuje v mezinárodních vztazích

Objasnění procesu, jakým čínské veřejné mínění může zasahovat do tvorby zahraniční politiky země, se nevěnuje mnoho autorů. Snad proto, že pokládají spojení „vliv čínského veřejného mínění na chování Číny“ za oxymóron. Např. Benedict Anderson se domnívá, že oficiální nacionalismus a nacionalismus lidový jsou zcela neslučitelné: *„Rozpory mezi lidovým nacionalismem a oficiálním nacionalismem, jež jsou tak zřejmé v dnešní pevninské Číně, nejsou, jak jsem dříve uvedl, jedinečné. Lze je nalézt v ostatních částech světa. Ale jsou dnes velice důležité kvůli samotné rozloze Číny, její obrovské populaci a vládě, jež skutečně opustila socialismus, který dříve ospravedlňoval diktátorský režim, a jež vykazuje všechny známky obracení se k oficiálnímu nacionalismu [jako prostředku] ke znovuzískání legitimacy své vlády“* (Anderson 2001: 37-38).

²² Bernstein, Richard – Munroe, Ross (1997): The Coming Conflict with China. Foreign Affairs, Vol. 76, No. 2, s. 18-32.

Jen malá část vědců, kteří se tímto problémem zabývají, pokládá veřejné mínění za rostoucí sílu v Číně, na níž musí čínské vedení brát ohled. Mezi bezpochyby nejoriginálnější autory z této nepočtené skupiny patří Peter Hays Gries, jenž se ve snaze vysvětlit vztah mezi lidovým nacionalismem a nacionalismem, jak jej prosazuje vláda na mezinárodní scéně, pohybuje na hranici politologie a sociální psychologie.

Gries tvrdí, že současné teorie čínského nacionalismu nejsou s to postihnout, jakým způsobem mezi sebou reaguje oficiální a lidový nacionalismus a jak jejich vztah ovlivňuje chování Číny v mezinárodních vztazích. Přichází proto s konceptem „nacionalismu usilujícího o zachování tváře“ (*face nationalism*), přičemž „tvář“ definuje jako sebereprezentaci („*figurative self shown to others*“; Gries 1999: 67). „Tvář“ podle něj není ani přetvářka ukazovaná druhým a není ani vyhrazena orientálním kulturám, ale je vlastní všem kulturním prostředím. Gries aplikuje na studium čínského nacionalismu tvrzení z oblasti sociální psychologie, podle nějž se lidé postupem času emocionálně sváží s obrazem sebe sama, jak jej prezentují světu. Pokud člověk „ztratí tvář“, ztratí i sociální postavení a s ním i důvěryhodnost, kterou potřebuje k prosazení svých zájmů. Nacionalismus současného čínského vedení je podle Griesa ovlivněn snahou dostat kolektivnímu vědomí „tváře“ (*mien-c*) národa a jeho mezinárodnímu postavení, jak se jeví ostatním národům.

Čínské vedení má zájem na udržení své „tváře“, protože na něm záleží i jeho důvěryhodnost doma. Legitimita režimu je tak v sázce při každém mezinárodním setkání. „*Pokud člen vládnoucí elity selže v budování nebo alespoň v udržení „tváře národa“ během mezinárodního setkání, nejen že těžce naruší postavení národa v mezinárodní sféře, ale dá v sázku i svou moc a domácí legitimitu režimu*“ (Gries 1999: 69). Čínská veřejnost podle Griesa nahlíží na diplomacii jako na zápas mezi těmi, kdo reprezentují národy, a vnímá „tvář“ jako hru s nulovým součtem – ztráta jedné země, znamená vítězství druhé. Příkladem může být zaškobrtnutí na schodech a pád Margaret Thacherové na kolena v roce 1982, kdy

v Pekingu jednala o navrácení Hongkongu, které čínská média interpretovala ihned jako porážku Velké Británie a omluvu Číně (Gries 1999: 70).

III. Čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích

Premisou této práce je tvrzení, že nacionalismus byl v čínské zahraniční politice vždy přítomen. Nemusel být hlavní ideologií, jež určovala chování čínského státu v mezinárodní aréně, byl však součástí ideologického arzenálu, a to od založení Čínské republiky v roce 1911 až do současnosti. V tomto období prošla Čína nejméně třemi zásadně odlišnými etapami vývoje: nejprve jako nový stát vzniklý na požadavcích moderního nacionalismu (1911-1949); po té jako země s komunistickým režimem, jež ideologicky odmítal nacionalismus (1949-1989) a nakonec jako země, jež nahradila ideologii komunismu patriotismem jako oficiálně podporovanou formou nacionalismu (od 90. let minulého století do současnosti).

Nezávisle na podobě čínského státu bylo cílem čínského nacionalismu zajistit národní nezávislost. Tento požadavek se formoval jako součást nacionalismu již během vlády dynastie Čching v reakci na imperialismus západních velmocí a během prvních let republiky v reakci na japonský militarismus. Na základě těchto historických zkušeností se prostředkem k dosažení národní nezávislosti jako cíle nacionalismu stala ochrana územní celistvosti, suverenity a úsilí o mezinárodní uznání nebo legitimitu režimu. Jako doplňkové prostředky lze uvést také vytváření dobrého image Číny v zahraničí a zajištění jejího ekonomického rozvoje (Zhu 2001: 4).

Přestože se obsah čínského nacionalismu měnil v průběhu doby s tím, jak se různí političtí vůdci snažili přijít s takovými definicemi nacionalismu, které by sloužily jejich aktuálním politickým záměrům, argumentují v této práci tvrzením, že cíle nacionalismu zůstaly neměnné. Především suverenity a územní celistvosti přikládala čínská zahraniční politika (ať již zde máme na mysli politiku republikánské či komunistické Číny) zásadní význam. Samuel Kim, jenž se zabývá postoji Číny v mezinárodních organizacích, k tomu dodává: „*nějaký vrtošivý cizinec z jiné planety, jenž by dělal obsahovou analýzu každoroční debaty OSN o*

*stavu světa, by mohl snadno považovat suverenitu za kvintesenčně čínskou ideu“ (cit. v Guang 2005: 496). Čínský nacionalismus, který je založený na požadavku suverenity, je přitom spíše inspirován vizí toho, čím by čínský stát mohl být, pokud by byl zcela suverénním, než nostalgií po slavné minulosti. Jinými slovy je čínský nacionalismus poháněn stejně tak, pokud ne více „*přáním dostat idealizovaným světovým normám, jako pocitem národního ponížení a pýchy staré více než jedno století“ (Guang 2005: 501).**

Domnívám se, že takto definovaný čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích postihuje nejen formulování cílů čínské zahraniční politiky představiteli čínského vedení, ale i vliv, jaký má na zahraniční politiku čínské obyvatelstvo, protože cíle, jakými bylo udržení celistvosti a suverenity, poskytovaly občanům vždy nezávislé měřítko pro hodnocení vlády. Definice tak zahrnuje i domácí faktory, které mohly ovlivnit podobu a chování čínského nacionalismu v mezinárodním prostředí.

Tato kapitola bude rozdělena na pěti podkapitol. První podkapitola se zabývá obdobím mezi lety 1911-1949, kdy Čína prošla obdobím rozpadu, při němž si vládu na jejím území usurpovali místní vůdci, okupací Japonskem i občanskou válkou. Zkoumat za těchto okolností zahraniční politiku Číny mezi lety 1911-1949 se jeví jako úkol nad možnosti a rámec této práce, proto bude pozornost zaměřena jen na vnitřní politiku, zejména na soupeření dvou hlavních stran, jež usilovaly o vládu a sjednocení Číny a jež se definovaly jako jediní legitimní reprezentanti čínského nacionalismu – Komunistické strany Číny a Národní strany (Kuomintangu).

Druhá podkapitola se věnuje vztahu internacionalismu a nacionalismu v zahraniční politice Číny v dlouhém období vlády Mao Ce-tunga od roku 1949 až do jeho smrti v roce 1976. Třetí podkapitola postihuje změny v lidovém nacionalismu i v nacionalismu, jak se projevoval v zahraniční politice Číny v době, kdy po Maově smrti převzal moc Teng Siao-pching. Čtvrtá podkapitola je spojena časově s obdobím vlády Ťiang Ce-mina a Chu Ťin-tchaa

zabývá se změnami v mezinárodním prostředí po roce 1989 a jejich dopady na podobu čínského nacionalismu. V poslední podkapitole budou rozebrány některé aktuální projevy čínského nacionalismu.

3.1 Revoluční nacionalismus (1911-1949)

3.1.1 Nacionalismus v Sunjatsenových Třech lidových principech

Sunjatsenovo pojetí národa a nacionalismu jako ideologie z něj vycházející představuje v čínském prostředí první ucelený teoretický koncept inspirovaný zkušeností západních mocností. Na formulování první koncepce nacionalismu se bezprostředně podílely pocity ponížení a frustrace z prohraných Opiových válek a prohry ve válce s Japonskem a cizími mocnostmi násilně vynucených nerovnoprávných smluv. Sunjatsen chápal roli nacionalismu jako prostředku pro ukončení vlády dynastie, nastolení republikánského zřízení a ustavení silného státu, schopného odolávat tlaku západních mocností. Ve Třech lidových principech (principu nacionalismu, principu demokracie a principu lidového blaha) definuje nacionalismus vágně: *„K pochopení nacionalismu není zapotřebí žádného velkého studia. Každý člověk přece pozná na první pohled své rodiče a nebude je nikdy považovat za neznámé lidi. Stejně tak nebude pokládat neznámé lidi za své rodiče. A tak je tomu i s nacionalismem, který vznikl na základě společné příslušnosti k jednomu národu. Mandžouvé vtrhli do Číny již před více než dvěma sty šedesáti roky a přesto každý Číňan, i kdyby byl malým dítětem, rozezná na první pohled Mandžua a nebude jej nikdy považovat za Číňana. To je základ principu nacionalismu.“* (Vznik Tří lidových principů, cit. podle Fass 1966: 151-152).

Sunjatsen vymezil národ na rasovém principu, přičemž Mandžuy označil na základě fyziognomie a barvy kůže za cizí skupinu, zcela odlišnou od Číňanů. Mandžouvé byli podle něj *„původně východními barbary, žijícími za Velkou zdí. Za vlády dynastie Ming [poslední*

čínská dynastie před dobytím Číny Mandžuy v roce 1644] často napadali čínské pohraničí. Později využili vnitřních zmatků v Číně, vtrhli na její území, podrobili si Čínu, zmocnili se v ní vlády a nás Číňany zotročili.“ (Manifest Sjednocené ligy; cit. podle Fass 1966: 148).

Na vládu Mandžů Sunjatsen pohlížel jako na usurpaci země, jež byla vždy čínská a na níž Mandžům nikdy příliš nezáleželo. Jako první tak položil spojení mezi situací v Číně a vládou cizí dynastie, jejíž příslušníci byli ochotní obětovat čínské území a práva cizincům, aby si zachovali dynastickou vládu (Yahuda 2000: 27).

Přestože Sunjatsen vymezil národ na rasovém základě (jako chanskou rasu), chápal území nové Čínské republiky, jež s jeho pomocí v roce 1911 vznikla a jejímž prvním (byť dočasným prezidentem) se stal, v hranicích bývalého mandžuského impéria. Ve Třech lidových principech vyjmenovává země, jež Čína ztratila a nad nimiž si nárokuje suverenitu: Koreu, Vietnam, Thajsko, Mongolsko, Barmu, ostrovy Rjúkjú, Bhútán, Nepál a další nespecifikované oblasti. Tributární vztahy dynastické Číny tak Sunjatsen zjevně chápal jako ekvivalent kolonií. Nárok na tato území založil nejen na sukcesi Čínské republiky, ale i na tvrzení, že mezinárodní smlouvy, na nichž byla ztráta těchto území založena byly „nerovnoprávné a tudíž neplatné“ (Yahuda 2000: 27).

Čínská republika v tomto období sice mohla být de iure suverénním státem, v praxi však byla její suverenita značně omezena platností nerovnoprávných smluv o pronájmu přístavů a právem exterritoriality, jež se snažila čínská strana zpochybnit. Situace byla navíc zkomplikována vývojem v prvních letech mladé republiky. Pád čínského císařství a tím i oslabení identity založené na kultuře a osobě císaře, kterou nebyla nová republika schopna rychle nahradit, rozpoutal vlnu vyhlášení samostatnosti v oblastech, kde žilo nečínské obyvatelstvo (Mongolsku, Tibetu, Jün-nanu). Townsend uvádí, že i přes sílící lidový nacionalismus ve městech nebyla po vzniku Čínské republiky stále velká část především venkovské populace zapojena do politických témat. „Navzdory vší nacionalistické aktivitě a

rétorice nebyla země skutečně během tohoto období sjednocena; čínští političtí představitelé využívali většinu své energie k bojům proti sobě“ (Townsend 1996: 15).

V roce 1916 se zhroutila centrální vláda a rozsáhlé části území ovládli vojenští velitelé (tzv. „období militaristů“, 1916-1927). V otevřených přístavech nadále dominovali cizinci, což posilovalo čínský nacionalismus. Vydání 21 požadavků v roce 1915, kterými se Japonsko pokusilo ustavit „svého druhu protektorát nad Čínou“ (Fairbank 1998: 305) a události, jež vedly k Májovému hnutí v roce 1919²³ radikalizovaly dále nacionalismus. Část intelektuálů se začala kromě nacionalismu obracet i k marxismu.

3.1.2 Nacionalismus Kuomintangu a Komunistické strany Číny

V období militaristů spolu střídavě spolupracovaly ve snaze sjednotit rozdrobená území a vyhnat cizince a střídavě proti sobě bojovaly dvě hlavní strany, Komunistická strana Číny (KS Číny) a Národní strana (Kuomintang, KMT), jež vznikla ze Sunjatsenovy Revoluční ligy. Konfrontace těchto stran se ukázala pro další vývoj čínského nacionalismu klíčovou.

V roce 1922 spolu KS Číny a KMT uzavřely vratkou alianci, tzv. první jednotnou frontu. Ze strany Kuomintangu nešlo o přijetí komunismu. Sunjatsen odmítal myšlenku komunistického třídního boje, plně však uznával užitečnost komunistických metod v boji za národní věc. Spolupráci s komunisty chápal jen jako pragmatický krok k zajištění si podpory Sovětského svazu při boji s militaristy a imperialisty (srov. Fairbank 1998: 321-322). V roce 1927 se Sunjatsenův nástupce v Kuomintangu Čankajšek rozešel s komunisty, obsadil Peking a uzavřel s velmocemi smlouvy, které poskytly národní revoluci mezinárodní uznání. Jeho snahou bylo zakonzervovat revoluci na určité úrovni, aniž by musel nastat komunisty proklamovaný přechod k třídnímu boji a sociální revoluci.

²³ Hnutí reagovalo na výsledky mírové konference v Paříži, podle nichž německé državy připadly Japonsku, přestože Čína v první světové válce bojovala po boku Dohodových mocností.

KS Číny se mezitím snažila revolucionizovat venkov, v roce 1931 založila v jedné z jižních provincií Ťiangsiskou sovětskou republiku v čele s Mao Ce-tungem. Boje s Čankajškovými vojsky však přinutily KS Číny Ťiang-si opustit a hledat novou územní základnu na periferii kuomintangské moci²⁴.

Boj mezi Kuomintangem a KS Číny zastavila japonská invaze v roce 1937. Vpád Japonska a ukrutnosti, jichž se okupační armáda v Číně dopouštěla na civilním obyvatelstvu měly zásadní vliv na formování silného protijaponského lidového nacionalismu, který přinutil obě soupeřící strany na krátko odložit své spory a spojit se v boji proti Japonsku. Uspíšily také přechod od lokální čínské identity k identitě národní, odvozované z existence čínského národa ohroženého zánikem.

Jak Kuomintang tak Komunistická strana Číny se snažily využít národnostního cítění a vykreslit svou stranu jako jediného skutečného reprezentanta čínského nacionalismu (Garver 1988: 5). Ideologie marxismu-leninismu byla sice v ostrém kontrastu s nacionalismem, což si čínští komunisté uvědomovali, ale rozhodli se pro toto spojení, aby „*zvýšili přitažlivost a dopad komunistické doktríny*“ (Garver 1988: 4).

Propaganda KMT líčila Komunistickou stranu Číny jako loutku Sovětského svazu a oblasti jí ovládané za ekvivalent protektorátu Man-ču-kuo, který v roce 1931 ustavilo Japonsko v čele s posledním císařem Pchu I. KS Číny tvrdila podle situace, že je KMT vazalem různých imperiálních sil. Pravděpodobně nejefektivnějším způsobem, jakým se KMT a KS Číny snažily získat na svou stranu lidový nacionalismus bylo vyhlášení programů národní obrody. Ačkoli se programy lišily co do sociálních a ekonomických dopadů na čínskou společnost, oba si kladly za cíl získání ztraceného území a obnovu čínského národa.

Podle Kuomintangu mělo být prvním krokem k přeměně Číny v silný a nezávislý stát respektovaný po celém světě sjednocení čínského území. Jedině potlačením komunistického

²⁴ Při Dlouhém pochodu urazilo komunistické vojsko pěšky s veškerým vybavením a administrativním zázemím KS Číny s sebou mezi lety 1934-1935 téměř 10 000 km (z provincie Ťiang-si do provincie Šen-si).

povstání a znovuzavedením vlády v oblastech, jež dosud ovládaly militaristé, mohla být podle Kuomintangu zajištěna sociální stabilita země a podmínky pro její ekonomický rozvoj. Program Kuomintangu požadoval, aby nerovnoprávné smlouvy, jež omezovaly čínskou suverenitu a jež Číňané vnímali jako ponižující, byly zrušeny. Čankajšek údajně chápal tyto smlouvy jako „*primární zdroj bídy, politické nejednotnosti a morálního úpadku Číny*“ (Garver 1988: 8). Teritoria, která Čína ztratila (Sin-ťiang, Mandžusko, Hongkong, Vnější Mongolsko, Tchaj-wan, Tibet a snad i severní Barma, ostrovy Rjúkjú a malé himalájské státy) měla být podle programu KMT opět připojena k území Číny. Posledními body programu KMT bylo získání uznání ostatních velmocí, zlepšení postavení Číny v systému mezinárodních vztahů a konečná porážka Japonska.

Takto formulovaný program KMT však narážel na zájmy Sovětského svazu. Sovětský svaz se sice vzdal práv, která mu plynula z nerovnoprávných smluv, velká většina čínského území však zůstávala pod sovětskou kontrolou, včetně nejdůležitějších oblastí Sin-ťiang a Vnějšího Mongolska. Sovětská vojenská podpora byla pro KMT až do roku 1940, kdy se do války na východě materiálně zapojily Spojené státy a Velká Británie, klíčová, proto se strana zdržovala praktických kroků, jež by mohly popudit SSSR.

Program Komunistické strany Číny se shodoval s programem KMT v nutnosti získat zpět ztracená území a porazit Japonsko. Na rozdíl od něj však za nezbytnou podmínku obrození Číny chápal sociální revoluci (Garver 1988: 9). Zničení vykořisťovatelské třídy bylo podle Komunistické strany Číny nezbytnou podmínkou k získání podpory lidového nacionalismu pro úsilí o národní rekonstrukci. Rovněž pouze socialistický ekonomický systém s centrálně plánovaným hospodářstvím mohl vést k rychlé a efektivní industrializaci Číny.

Přestože se KS Číny a Kuomintang dohodly na vytvoření druhé jednotné fronty proti Japonsku, spolupráce mezi nimi byla spíše formální než faktická. V roce 1941 dokonce

kuomintangská vojska v tzv. incidentu s Novou čtvrtou armádou zlikvidovala štábní jednotku komunistických vojáků (Fairbank 1998: 362). KS Číny získávala podporu od Sovětského svazu, zatímco Kuomintang od roku 1941 podporovaly Spojené státy. Zatímco operovaly pod hlavičkou jednotné fronty, připravovaly se obě strany na boj, který musel vypuknout po porážce Japonska.

Občanské válce po porážce Japonska, která se zdála nevyhnutelná, měla zabránit koaliční vládě prosazovaná Spojenými státy. Obě strany spolu měly spolupracovat v rámci reprezentativního shromáždění, propojit své armády a zaručit všechny občanské svobody. Pro Kuomintang i KS Číny, přestože obě strany tuto myšlenku navenek přijaly, bylo pokračování jednotné fronty nepřijatelné. Po skončení války obsadil Kuomintang města, zatímco komunisté mobilizovali venkov. Komunistická strana se intenzivně snažila spojit legitimitu své vlády s rolí, jíž hrála v odporu proti Japonsku, tvrdíc, že „(...) *tam, kde předchozí režimy přijímaly kompromisy nebo kapitulovaly, komunisté byli ochotni povstat a bojovat*“ (Downs – Saunders 1998: 119). Vymezovala se tedy i po skončení války proti japonskému militarismu, navíc byla již v tomto období schopna pracovat s čínskou identitou, která umožňovala masovou mobilizaci obyvatelstva.

Občanská válka trvala až do roku 1949, kdy byl Kuomintang poražen a uchýlil se na ostrov Tchaj-wan. Komunisté vyhlásili na pevninské části Číny 1. října 1949 Čínskou lidovou republiku.

3.2 Internacionalismus nebo nacionalismus? (1949-1976)

Přestože Mao Ce-tung nestál oficiálně v čele Čínské lidové republiky po celé období svého života, od vzniku ČLR až do své smrti v roce 1976 byl schopen určovat tón a agendu čínské politiky. Mohl být ignorován, dokonce přehlasován nebo jej mohli ostatní obejít, ale Mao téměř vždy dosáhl toho, že jeho pohled na věc byl znát na podobě centrálních témat

(Goldstein 1994: 226-227). Proto se v tomto dlouhém období zaměříme jen na Mao Ce-tungovy ideje a jeho pohled na nacionalismus a na internacionalismus vycházející z marxismu-leninismu.

3.2.1 Mao Ce-tungova koncepce internacionalismu

Dnešní literatura k čínskému nacionalismu zastává názor, že Mao byl v první řadě čínským nacionalistou (Zhu 2001: 6). Jeho koncept revoluce odrážel emocionální vazbu k národnímu osvobození Číny, stejně jako usilování o to, aby se Čína stala vedoucí zemí světa. Důkazem tohoto tvrzení mohou být Mao Ce-tungovy práce, v nichž se explicitně označuje za patriota. Ve článku, kde rozebíral roli čínské komunistické strany v občanské válce, napsal: „*Může být komunista, jenž je internacionalistou, ve stejné době i patriot? Nejen že může, on musí*“ (Mao 1975: 196). Garver z toho vyvozuje, že marxismus-leninismus byl pro Maa jen cestou, jak osvobodit Čínu a prosadit nacionalistické požadavky (Garver 1988: 4).

Za důkaz internacionalismu u Mao Ce-tunga (koncipovaného jako snaha o obhajobu a uskutečňování nikoli národních zájmů, ale zájmů třídy) bývá dávána politika „příklonu k jedné straně“, jíž vyhlásil v roce 1949. V rámci této politiky se Čína postavila na stranu Sovětského svazu proti alianci Spojených států amerických a západoevropských zemí. Za největšího nepřítele čínského lidu a čínské revoluce byl označen imperialismus, jehož cílem bylo udržet Čínu slabou a závislou. Konkurenční Kuomintang byl chápán jako nástroj sloužící zájmům imperialistů, zvláště Spojených států, největšího „*nepřítele nejen Číny samotné, ale všech národů*“ (Steiner 1950: 77). Sovětský svaz byl naproti tomu vnímán jako vůdce světové revoluční fronty proti imperialismu.

V boji proti imperialismu se Čína měla stát součástí jednotné mezinárodní fronty, což jí mělo také pomoci odolávat kontrarevolučním politikám imperialistických států prostřednictvím soustředěného kulturního, ekonomického a ideologického protiútoky. Konečným cílem boje proti imperialismu mělo být vítězství proletariátu.

Na jednotnou mezinárodní frontu lze pohlížet z čistě ideologického hlediska jako na projev internacionalismu. Ovšem aliance se Sovětským svazem nebyla pouze otázkou ideologie, ale sloužila národním zájmům – tedy nacionalismu (Zhu 2001: 6).

Hlavním problémem ČLR po jejím vzniku byla obava z útoku Kuomintangu vypuzeného na ostrov Tchaj-wan a problém industrializace. Vybudování čínského hospodářství bylo oblastí, v níž byl Sovětský svaz schopen a ochoten poskytnout jak technologické prostředky, tak odbornou pomoc. Někteří autoři tvrdí, že se Čína před tím, než se definitivně přiklonila k alianci se Sovětským svazem snažila navázat i obchodní vztahy se Spojenými státy (Zhu 2001: 7), avšak úvahy tímto směrem přerušil začátek války v Koreji. Obava z postupu amerických jednotek směrem k území Číny a podpora Tchaj-wanu ze strany USA Čínu přinutily hledat spojence v Sovětském svazu.

Korejská válka představovala pro Čínu vyjasnění ideologického postoje ke Spojeným státům, ale vedla i k nepříjemnému zjištění o jejím hlavním partnerovi na mezinárodní scéně. Sovětský svaz, který s ní v roce 1950 podepsal vojensko-obranný pakt, se do konfliktu aktivně nezapojil a nechal Čínu nést veškerá rizika. Čínští vůdci si uvědomili, že se na svého spojence příliš spoléhali ve vedení i ve vojenské pomoci a toto zjištění poprvé narušilo vztahy mezi oběma velmocemi. Došlo i k přehodnocení vlastní vojenské strategie a Maových tezí z roku 1949. Neúspěchy v Koreji a ztráty, které Čína utrpěla, změnily Mao Ce-tungův názor, že *„války jsou vybudovány lidmi, ne jedním typem zbraně“* a k že *„jaderné zbraně jsou pouze papírovými tygry“* (Tsou – Halperin 1965: 81). Od roku 1953 proto Čína pracovala na získání jaderné zbraně buď vlastními silami, nebo prostřednictvím spojenců.

Mao Ce-tung se nejprve přikláněl k sovětskému modelu jako vzoru pro industrializaci a obrození Číny. Avšak po skončení korejské války a s nárůstem neshod mezi Sovětským svazem a Čínou začal zdůrazňovat čínská specifika a nevhodnost zahraničních koncepcí pro čínské prostředí. V roce 1953 formuloval novou politiku soběstačnosti (*c'-li ken-šeng*), podle

níž se měla Čína vyvinout svépomocí. Politiku soběstačnosti někteří autoři považují za jádro Mao Ce-tungova nacionalismu (Goldstein 1994: 228), jež navazovalo na myšlenky z období přelomu století, kdy se formoval čínský nacionalismus. Podle těchto úvah (Mao se k nim údajně hlásil již ve 30. letech, ale nikdy je výslovně nesměřoval proti Sovětskému svazu; Goldstein 1994: 241) by měla Čína při obrodě spoléhat jen sama na sebe, protože příjem zahraniční pomoci ji uvrhne jen do psychické, ekonomické a politické závislosti na cizích mocnostech.

Při prosazování politiky soběstačnosti se mohl Mao Ce-tung opřít o vlnu lidového nacionalismu, jež rozdmýchala válka v Koreji a propaganda počátku 50. let. Zhao cituje Rodericka MacFarquhara, podle nějž se v tomto období „*čínská komunistická strana zmocnila tradičního mandátu Nebes*“ (cit. v Zhao 2004: 210). Součástí politiky *c'-li ken-šeng* se stala kampaň Sta květů, jež měla pomocí sebekritiky získat podporu komunistické straně. Kampaň však byla nakonec zastavena, protože stranu místo posílení rozložila, a kritici byli těžce potrestáni.

I přes specificky čínskou cestu v domácí politice se v zahraniční politice držela Čína stále vedení Sovětského svazu, zaneprázdněného v tomto období bojem o moc po Stalinově smrti. Ačkoli Čína nevystupovala zatím jako protivník Sovětského svazu, postupně si ale začala činit nárok na řešení hlavních problémů v Asii. Mírný otřes zažili čínští vůdci po Chruščovově odsouzení Stalinova kultu osobnosti v roce 1956, na což reagovali voláním po jednotě socialistických zemí.

V roce 1958 nabídl²⁵ Sovětský svaz Číně pomoc s vybudováním námořnictva. Podle Chruščovova návrhu by se sovětské a čínské námořnictvo spojilo, velel by mu sovětský admirál a užívalo by čínské teplé přístavy, o něž Sovětský svaz vždy velice stál. Tento návrh připomíná vytváření smluvních přístavů, jež si vynutily západní velmoci v 19. století, proto se

²⁵ Úvahy o tomto spojení námořnictva se objevily již dříve v roce 1955, avšak jednat se skutečně začalo až v roce 1958.

nelze divit zamítavé Maově odpovědi „*Můžete mě obvinít z toho, že jsem nacionalista... pokud byste to udělal, odpověděl bych, že vy jste rozšířil ruský nacionalismus až k čínskému pobřeží*“ (cit. v Zhao 2004: 258).

Po té, co se Čína pokusila obsadit Tchaj-wan a zjistila, že se nemůže spolehnout na sovětskou pomoc ani při krizi se Spojenými státy v Tchajwanské úžině²⁶, začala Čína stále více zpochybňovat přirozené právo Sovětského svazu na vedení mezinárodního komunistického hnutí. Roztržka, jež následovala na počátku 60. let nebyla jen otázkou ideologie, ale i otázkou priorit obou zemí. Mao došel k závěru, že vztah se Sovětským svazem s sebou nese nebezpečí „*psychologické závislosti, pronikání škodlivých myšlenek a uplatňování sovětského vlivu na domácí politický proces*“ (Goldstein 1994: 240). Internacionalismus s sebou podle něj nesl nejen vzájemnou pomoc, ale i nebezpečí, že ideologický vývoj v ostatních socialistických zemích bude mít vliv na domácí politiku země.

V roce 1958 proto Mao Ce-tung učinil z politiky svépomoci oficiální postoj vlády. V ekonomické oblasti byl vyjádřením politiky spoléhání se na vlastní síly Velký skok, který měl Číně pomoci dostat se mezi rozvinuté země a představoval alternativní model sovětskému modelu industrializace. Podobně se čínská armáda měla přestat spoléhat na sovětské technologie, poradce a pomoc (Goldstein 1994: 243). Politika spoléhání se na vlastní síly měla však drastické dopady na čínskou ekonomiku i obyvatelstvo a donutila Mao Ce-tunga v roce 1959 uvolnit oficiálně post generálního tajemníka KS Číny (přestože si zachoval vliv na utváření domácí i zahraniční politiky).

Domnívám se, že s koncem 50. let lze již jasně hovořit o zamítnutí internacionalismu ve prospěch čínského nacionalismu. Internacionalismus můžeme chápat spíše jako východisko z nouze. Nadřazení zájmů třídy zájmům národa nebylo vyjma rétoriky odrazem skutečných záměrů ani Sovětského svazu, ani Čínské lidové republiky. Od 60. let byl Mao

²⁶ Spojené státy podepsaly smlouvu o vzájemné obraně s Tchaj-wanem v roce 1954, což Čína považovala za jasné porušení dohody z Káhiry o navrácení ostrova Číně a za vojenskou okupaci čínského teritoria.

Ce-tung přesvědčen, že čínské obrody a čínského socialismu může být dosaženo pouze pokud bude vymezena jasná demarkační linie mezi Čínou a Sovětským svazem (Goldstein 1994: 246).

3.2.2 Mao Ce-tungova koncepce nacionalismu

Na počátku 60. let se Čínská lidová republika vymezovala tedy nejen proti „imperialistickým“ Spojeným státům, ale i proti „revizionistickému“ Sovětskému svazu. Zaměřila se na hledání spojenců mimo obě země, jejichž konfrontace určovala podobu mezinárodního systému v době studené války. Mao Ce-tung v této době formuloval teorii o existenci tří světů (*san-ge si-tie li-lün*), kde první svět podle něj tvořil Sovětský svaz a Spojené státy americké, druhý svět západoevropské země a třetí svět, kam řadil i Čínu, nerozvinuté země Afriky, Asie (s výjimkou Japonska) a Latinské Ameriky. Čína investovala do svých potenciálních spojenců značné částky v podobě štědrých půjček, které byly de facto dary nebo byly poskytovány za velmi příznivých podmínek, přestože sama byla rozvojovou zemí. Až do první poloviny 70. let patřila Čína mezi 30 % nejméně rozvinutých zemí podle „obvyklých ukazatelů ekonomického rozvoje“ (Zhu 2001: 11). Image Číny v mezinárodních vztazích vzrostla i díky zdůrazňování zásad mírového rozvoje (Pančeašily, definovaných na Bandungské konferenci, jíž se Čína zúčastnila v roce 1955), k nimž se hlásilo hnutí nezúčastněných zemí a v dané souvislosti poněkud paradoxně i získem jaderné zbraně v roce 1964, čímž se Čína zařadila po bok světových velmocí jako první ne-západní ne-bílý člen jaderného klubu. Ve snaze o získání pozitivního náhledu ostatních zemí, v úsilí o velmocenské postavení a v důsledném hájení hranic (v roce 1962 vedla Čína válku s Indií) lze v tomto období spatřovat nejvýraznější projevy čínského nacionalismu i v mezinárodních vztazích.

Kulturní revoluce, která propukla v letech 1966-1969 (neoficiálně ovšem skončila až smrtí Mao Ce-tunga), měla na obraz Číny v očích světové veřejnosti tragický dopad. Mao Ce-

tung během tohoto období usiloval o přenesení boje proti revisionismu, jež dominoval agendě zahraniční politiky, na domácí scénu (Goldstein 1994: 205).

Během Kulturní revoluce udržovala Čína jen velice málo aktivních kontaktů s jinými zeměmi. V prvních letech vystoupila i z těch několika málo organizací, jichž byla členem, a všichni její velvyslanci (44 ze 45, v Káhiře zůstal jen velvyslanec Chuang Chua, pozdější stálý zástupce Číny v Radě bezpečnosti OSN) byli povoláni do Číny k „usměrnění“. Ministerstvo zahraničních věcí ovládly Rudé gardy a do konce roku 1967 zatáhly Čínu do sporů s třiceti dvěma národy (Kim 1974: 299).

Čínskou domácí i zahraniční politiku určovala snaha o „ideologickou čistotu“. Hlavní agendu zahraniční politiky proto zabral spor se Sovětským svazem. Řádění Rudých gard a incident na řece Ussuri vedly Sovětský svaz ke zvýšení počtu jednotek na čínských hranicích. Snížila se i čínská pomoc poskytovaná zahraničním revolučním hnutím a Čína se rozhodla neangažovat se vojensky ve Vietnamu (Robinson 1972: 339).

Na přelomu let 1969 a 1970 se Čína začala snažit o prolomení mezinárodní izolace, do níž se dostala během revoluce. Vrátila se do mezinárodního prostředí, ale zjistila, že její sousedi jsou mocnější než před Kulturní revolucí a že jsou vůči Číně nepřátelsky naladěni. Posílila Indie, největší rival Číny v Asii, a ve spojení se Sovětským svazem začala ohrožovat Pákistán podporovaný Čínou. Japonsko, z něhož měla Čína tradičně obavy, se stalo nejsilnější asijskou ekonomikou a vliv na třetí země převzal po čínském ústupu Sovětský svaz, který zároveň posílil svou pozici prostřednictvím pokračujícího détente se Spojenými státy. Čína zjistila, že se svět pozvolna mění směrem k multipolárnímu uspořádání, zatímco ona je stále zvyklá uvažovat v pojmech bipolárního rozdělení světa (Robinson 1972: 340). Všechna tato zjištění ji vedla k přeformulování strategie směrem k pragmatismu, jenž je typický i pro současný čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích.

Součástí čínské strategie se stala snaha o vstup do Organizace spojených národů, kde

její místo obsadil po roce 1949 Tchaj-wan, a zlepšení jejího postavení v rámci systému. Od října 1970 do října 1971 navázala diplomatické styky se 14 zeměmi a vztahy s Velkou Británií a Nizozemím byly povýšeny na velvyslaneckou úroveň. Zvala do Číny přední západní státníky a státníky ze zemí třetího světa, aby jim projevila uznání a vděčnost za podporu její věci v OSN a pokračovala v lidové diplomacii bandungského období. V roce 1970 poskytla rozvojovým zemím pomoc ve výši 709 milionů dolarů (pro srovnání poskytl SSSR a východní Evropa dohromady v tomto roce jen 391 milionů dolarů; Kim 1974: 305-6). Stojí ovšem za zmínku, že mezi třemi největšími čínskými příjemci pomoci do roku 1975 byly Severní Korea, Severní Vietnam a Pákistán, přičemž většina pomoci měla vojenský charakter (Zhu 2001: 12). I v tomto ohledu lze proto vysledovat pragmatickou podporu zemím, jež se mohly stát nárazníkovými pásmo vůči agresi nebo jež měly s Čínou společného nepřítele v oblasti. Nová strategie podřídila zahraniční politiku cele domácí politice obnovy a diplomatické zájmy byly formulovány tak, aby sloužily zájmům bezpečnosti země.

Robinson cíle nové strategie popisuje jako snahu zabránit ztrátě území prostřednictvím vojenské nebo jiné akce jakéhokoli nepřátelského státu, zejména Sovětského svazu, a zabránit vytvoření nepřátelské koalice, zejména Sovětského svazu a Spojených států (Robinson 1972: 341-2). Čína začala poprvé podporovat i své někdejší ideologické nepřátele k tomu, aby vytvořila globální a regionální rovnováhu moci. V praktických krocích se v Asii pokusila izolovat od Spojených států Japonsko, zároveň mu ale zabránit, aby se spojil se Sovětským svazem nebo se stal namísto Spojených států ochráncem Tchaj-wanu, rozbít nebezpečnou koalici Indie a Sovětského svazu, proti Indii postavit Pákistán a izolovat Tchaj-wan tak, aby nemusela při jeho dobytí mít obavy z cizí intervence.

V Evropě se Čína snažila zabránit vytvoření protičínské koalice komunistických zemí

(podporou Rumunska, Jugoslávie a Albánie) a zlepšit vztahy se západní Evropou²⁷ a získat jejich podporu.

Ve vztahu k třetím zemím si Čína dala za cíl zlepšit vztahy s vládami rozvojového světa, stát se vedoucí zemí třetího světa a získat podporu stavěním se do opozice k supervelmocím. Rozhodla se podporovat různé strany v lokálních konfliktech v Asii a v Africe tam, kde by to mohlo vyústit v konflikt Sovětského svazu a Spojených států, a vzdáleně podporovat místní revoluční skupiny k tomu, aby přijaly maoistickou tezi o revolučním násilí.

Čína se snažila nevstupovat do konfliktů se Spojenými státy ani se Sovětským svazem a angažovat se v konfliktech s menšími mocnostmi (Indií, Koreou a dalšími státy v jihovýchodní Asii) pouze z dobrého důvodu, za vlastních podmínek, z vlastní iniciativy a tam, kde mohla mít vysokou pravděpodobnost úspěchu. Rozhodla se získat zpět ztracená území (zejména Tchaj-wan, ale z dlouhodobého hlediska nevyloučila ani připojení Mongolska), urovnat problémy na hranicích se Sovětským svazem a Indií ve prospěch Číny, i za cenu výměny území na rovnocenné bázi. Zatahovat Severní Koreu a Vietnam do konfliktů se Sovětským svazem považovala Čína za příliš nebezpečné, rozhodně se nemínila angažovat vojensky (to však nevyklučovalo podporu komunistické Koreji proti Jižní Koreji nebo podporu ambicí Severního Vietnamu vůči Laosu, Kambodži a jižní části Vietnamu; Robinson 1972: 341-2).

Všechny tyto cíle lze označit za otevřeně pragmatické, zaměřené – i přes ideologickou patinu – na odstranění strategických hrozeb Čínské lidové republiky. Čína vstoupila do Organizace spojených národů v roce 1972 a zvrát ve vztazích se Spojenými státy americkými vynesly Čínu z pozice outsidera na pozici velmoci, jež strategicky střídá partnerství v trojúhelníkové diplomacii tvořené hlavními ideologickými nepřáteli.

²⁷ V roce 1971 Čína např. prohlásila, že podporuje vytvoření jednotného trhu v Evropském společenství, protože to vytvoří „vážnou překážku snaze Spojených států a Sovětského svazu vnutit svou politiku hegemonie Evropě“ (Peking Review, 2. červenec 1971, č. 27, s. 36, podle Kim 1974: 321).

3.3 Spojení nacionalismu s ekonomickými reformami (1979-1992)

3.3.1 Důsledky reforem Teng Siao-pchinga

Nástupce Mao Ce-tunga ve vedení čínského státu Teng Siao-pching pokračoval ve směru pragmatické politiky vůči okolnímu světu. Zatímco však v předchozím období byly kontakty se zahraničím dány především strategickými zájmy, nová vláda se aktivně snažila rozvíjet vztahy na mnoha úrovních, z nichž nejdůležitější byla úroveň ekonomická. Program reforem „otevírání se světu“, jenž Teng inicioval v roce 1978, měl vyvést Čínu z relativní hospodářské zaostalosti, v níž se ocitla po skončení Kulturní revoluce. Stát byl ochoten zahájit široký reformní program, v jehož rámci byly aplikovány prvky tržní ekonomiky na sektor zemědělství a ve spotřebním průmyslu (Fürst 2001: 36). Ve snaze urychlit reformy Čína omezila pomoc poskytovanou rozvojovým zemím a poprvé od vyhlášení politiky soběstačnosti Mao Ce-tungem požádala o půjčky mezinárodní instituce.

Tengovy reformy, jež měly vést v „socialismus s čínskými charakteristikami“, zahrnovaly změny centrálního plánování, podporu tržní ekonomiky, politiku otevřených dveří ve vztahu k ostatním zemím a podporu zahraničního obchodu. Nová strategie rozvoje potřebovala stabilní geopolitické prostředí, čemuž se zcela přizpůsobila i čínská zahraniční politika. Čína iniciovala rozhovory o urovnání pohraničních sporů se svými sousedy mírovými prostředky. Dala také najevo, že je ochotna jednat v otázce navrácení Macaa a Hongkongu²⁸ a řešit postavení Tchaj-wanu mírovou cestou (Zhu 2001: 16). K začlenění bývalých čínských území s odlišným ekonomickým a politickým uspořádáním do Čínské lidové republiky formulovala na počátku 80. let minulého století princip zvaný „jedna země-dva systémy“. Jestliže dříve komunistická strana agitovala proti imperialismu, „v době reforem se paradoxně ocitla v roli

²⁸ Dohoda, jež podepsala Velká Británie v roce 1984, stanovila jako datum předání Honkongu 1. červenec 1997. v rámci dohody se ČLR zavázala nezasahovat do ekonomického systému v Honkongu po dobu 50 let. Podobná smlouva byla podepsána i s Portugalskem.

propagátora privatizace, soukromého podnikání a dokonce i organizátora vítání zahraničních investorů ze Západu, z Japonska a Jižní Koreje“ (Fürst 2001: 37).

Snadno by se zdálo, že se nacionalismus v tomto období ze zahraniční politiky Číny zcela vytratil. Domnívám se však, že mu v tomto období nebyla pouze věnována dostatečná pozornost. Přestože v mezinárodních vztazích nebyl nacionalismus na rozdíl od pozdějších období explicitně vyjádřenou ideologií, všechny kroky čínského vedení vedly k prosazení cílů nacionalismu, jak jsme je definovali na počátku III. kapitoly – tedy ke snaze o udržení suverenity, teritoriální celistvosti, zlepšení obrazu Číny v zahraničí a kroky a o ekonomický rozvoj země. Teng Siao-pching podřídil politiku ve vztahu k okolním zemím pragmatickému přístupu, podle něž by se měla Čína držet spíše při zemi (keep low profile) a soustředit se na ekonomický rozvoj (Gries 1999: 66). Na druhou stranu se mu podařilo vyjednat navrácení dvou bývalých teritorií Hongkongu a Macaa, jejichž odtržení bylo dlouho připomínkou „století ponížení“ ze strany západních velmocí.

Whiting, jenž se zabýval analýzou tisku i oficiálních prohlášení z 80. let, upozorňuje na změnu v rétorice čínského vedení, jíž se dostalo větší pozornosti až v období 90. let. Změnu datuje do roku 1982, kdy se v prohlášení k navázání diplomatických vztahů s Angolou a Pobřežím slonoviny Čínská lidová republika poprvé neoznačila za jedinou vládu Číny, ale za „jedinou legitimní vládu celého čínského lidu“ (Whiting 1983: 915). Z toto Whiting vyvozuje, že čínská komunistická strana nerezignovala na nacionalistický požadavek sjednocení čínských území (alespoň v hranicích Hongkongu, Macaa a Tchaj-wanu), jen jej neproklamovala příliš často a otevřeně. Proklamované řešení sporů mírovou cestou sice bylo převažující tendencí v diplomacii Tengova období, je však třeba zmínit, že v roce 1979 provedla Čína neúspěšnou invazi do Vietnamu a v roce 1988 obsadila části sporného souostroví Spratley.

Třebaže oficiální nacionalismus nebyl v době vlády Teng Siao-pchinga demonstrován v zahraničních vztazích, lidový nacionalismus se na konci 70. a začátku 80. let minulého století projevil nejméně ve dvou případech. V roce 1978, kdy podepsaly Spojené státy americké dohodu s Tchaj-wanem, jež jim umožnila udržet vztahy s ostrovem i po té, co navázaly s Čínskou lidovou republikou diplomatické vztahy (Taiwan Relations Act) a v roce 1982, kdy japonské ministerstvo vzdělání souhlasilo s návrhem na vydání učebnic dějepisu, které upravovaly roli Japonska v druhé světové válce a zvláště průběh japonské agrese do Číny. Obě události vyvolaly bouři protestů čínského obyvatelstva. Přestože čínské vedení oficiálně protestovalo proti chování Spojených států i Japonska, nepřerušilo vztahy s Japonskem, jehož investice byly pro ni v tomto období nepostradatelné. Whiting označuje protesty čínského vedení vůči Japonsku a Spojeným státům americkým naopak za tvrdší postoje než v minulosti a domnívá se, že byly umožněny zpomalením ekonomického rozvoje Číny a tím i její menší závislostí na importu (Whiting 1983: 928).

Na domácí scéně umožnil ve snaze odstranit tenze mezi společností a státní mocí Teng Siao-pching reformy v ekonomické oblasti a částečně i v politické oblasti podle principu *t'ing-t'i jou-sien* (politika musí sloužit ekonomickým zájmům). Přestože Tengovy reformy stabilizovaly situaci v Číně, přinesly jejímu obyvatelstvu více svobody a na mezinárodní scéně zvýšily moc i prestiž Čínské lidové republiky, způsobily úpadek centrální moci a následně i oslabení národní identity.

Reformy v ekonomické oblasti vedly k růstu životní úrovně obyvatelstva, současně však existence soukromého podnikání a soukromého vlastnictví vyvolávala otázky po smyslu komunistické ideologie. Liberalizace veřejného prostoru umožnila intenzivní výměny v kulturní oblasti, větší dostupnost informací a možnost navazování kontaktů s cizinci, ale nevedla k zásadnější politické změně.

3.3.2 „Krise víry“ a hledání alternativní ideologie

Teng si po svém nástupu k moci uvědomoval, že trauma, jemuž byla společnost během Kulturní revoluce vystavena, odcizila čínský národ od komunismu. Maův ideologický fanatismus a extremismus způsobily nejen pronásledování a nespravedlnosti, ale vedly také k iracionalitě, paranoci, sociálnímu chaosu a ke katastrofickému stavu hospodářství. Teng po Maově smrti inicioval kampaň ke kritice maoismu, jejíž cílem mělo být odstranění ideologických a psychologických překážek zamýšlených reforem. Kampaň však nečekaně vyústila v odmítnutí komunistické ideologie a ke „třem krizím víry“ (*san-sin wej-t'i*): krizi víry v socialismus, v marxismus a ve stranu (Zhao 2004: 211).

Ukázalo se, že marxismus-leninismus v kombinaci s Maovými myšlenkami nebyl dostatečným základem pro zdůvodnění vlády jedné strany. I přes postupné reformy v ekonomické oblasti prestiž komunismu nadále upadala a čínské vedení nebylo schopné nalézt atraktivní alternativu. Ve snaze doložit svou legitimitu reálnými výsledky v ekonomické oblasti a zvyšováním životní úrovně se režim obrátil ke kampaním na zvyšování spotřeby, kladení důrazu na bohatství a konzumní styl života (Zhao 2001: 210). V okamžiku, kdy se však díky reformnímu procesu začala zvyšovat nezaměstnanost a inflace, chybělo v arzenálu čínského vedení zdůvodnění proto, aby byli občané tyto výkyvy schopni dlouhodobě tolerovat a nést jejich následky.

Krise víry v ideologii i stranu, negativní jevy spojené s přechodem z centrálně plánované ekonomiky k tržní a korupce vyústily v řadu protestů a studentských demonstrací. Uvolnění cenzury umožnilo širší diskuzi na téma směřování země a zprávy o erozi východního bloku a změnách v sovětské politice vedly k více či méně otevřenému vyjadřování nadějí v další liberalizaci režimu.

Obyvatelstvo v provinciích, jejichž vlády postupně převzaly v souladu s přechodem na tržní model ekonomiky některé pravomoci centra, se stále častěji přihlašovalo k regionálním

identitám. Podíl na oslabení čínské identity mělo i nekritické přijímání západních hodnot a kultury v 80. letech minulého století. Část vedení se sice snažila vést kampaně cílené na „*degenerativní praktiky importované ze západu jako byla roková hudba, pornografie nebo styl oblékání*“ (Zhao 2004: 211), kampaně však měly jen malý reálný dopad.

Eroze podpory komunistické strany nakonec vyústila v protesty na náměstí Tchien-an-men v roce 1989. Demonstrace byly násilně potlačeny a následovaly dva roky represí, během nichž se režim snažil stabilizovat situaci. Konzervativní křídlo čínského vedení kolem Čchen Jüna využilo demonstrací a pokusilo se zvrátit reformy vedené frakcí kolem Teng Siao-pchinga. Čchen prosazoval reformy za udržení centrálního plánování, zatímco Teng preferoval nadále radikálnější tržně orientovaný přístup. Přestože nepanovala jednota v náhledu na řešení ekonomické situace, obě frakce se shodovaly na potřebě udržet stabilitu a pořádek.

Teng Siao-pching se po zásahu na náměstí Tchien-an-men vzdal nejdůležitější funkce v ústřední vojenské komisi, z politiky však odešel až v roce 1992. Mezi těmito lety se stát soustředil na konsolidaci moci. Přes uvalení sankcí ze strany západních zemí, pokračovala Čína v aplikování západních poznatků z oblasti vědy a techniky a v kulturních výměnách. Po zkušenostech Sovětského svazu se sporným uplatněním západního liberálního modelu v ekonomice se Čína rozhodla provádět selekci a odmítnout vše, co by se neshodovalo s „čínskými charakteristikami“ – včetně „*idejí interpretovaných jako hrozbu vládě komunistické strany*“ (Zhao 2004: 214).

Postavení komunistické strany se v tomto období nijak nezlepšilo. Byla postavena do nelehkého úkolu reinterpretovat zhroucení celého sovětského bloku a nalézt novou podporu pro svou vizi socialismu s „čínskými rysy“ v situaci rostoucí inflace a opuštění standardu životního minima, tzv. „železné misky rýže“ (Fürst 2001: 41). Whiting cituje Tengovo prohlášení z dubna 1990, podle nějž „*v současné mezinárodní situaci se pozornost všech*

nepřátel soustředí na Čínu. Použijí jakoukoli záminku k vyvolání problémů, způsobení nepříjemností a vyvolání tlaku na nás... následující tři roky budou velice obtížné pro naši stranu i pro naši zemi“ (Whiting 1995: 298).

V témže měsíci byl vydán Tengův projev „Oživit čínský národ“, jímž se rozběhla nacionalistická kampaň, která měla odůvodnit nutnost setrvání vlády jedné strany a zachování „socialismu s čínskými charakteristikami“. Série kampaní pak vyvrcholila v roce 1993 publikací oficiální „Směrnice pro zavádění vlastenecké výchovy“ (překlad podle Fürst 2001: 41), jíž se budeme zabývat dále.

3.4 Patriotismus jako oficiální ideologie (1993-2006)

Situace čínského vedení byla v době, kdy převzal moc po Teng Siao-pchingovi Ťiang Ce-min pro čínské vedení stále nejistá. Domácí protesty zpochybnily legitimitu vedení, západní země kritizovaly násilné potlačení demonstrací a pády komunistických režimů ve východní Evropě a Sovětském svazu ohrožovaly postavení komunistické strany.

Kampaň za patriotické vzdělávání, jež se rozběhla po potlačení demonstrací na náměstí Tchien-an-men, povýšila nacionalismus na spirituální pilíř čínského komunistického státu. Vzdělávání v patriotismu (ai-kuo žhu-i) bylo určen všem občanům, zvláště však příslušníkům vojsk a také mládeži, jež byla „ovlivněna národním nihilismem a buržoazním liberalismem“ 80. let (Fürst 2001: 41). Patriotické vzdělávání probíhalo na všech stupních, od mateřských školek až po vysoké školy. Tato reforma školství ukládala povinné sledování vlasteneckých filmů a produkce oslavující komunistickou stranu Číny, povinné návštěvy historických míst, vyzdvihování hrdinů čínské historie, veřejné projevy patriotických postojů během tradičních svátků, zavádění kurzů o čínské kultuře, literatuře, historii, čínské vědě a technice. Hodiny patriotické výuky nahradily na středních a vysokých školách výuku

marxismu-leninismu. „*Patriotické vzdělávání mělo v krátkosti vytvořit politizovaný a osobitý nacionalismus, pragmaticky upravený na míru zájmům vládnoucí elity*“ (Zhao 2004: 230).

Kampaň za patriotické vzdělávání se soustředila na čtyři oblasti témat: *definování čínských jedinečných podmínek, spojení komunistického státu s čínskou nekomunistickou minulostí, prezentace komunistického režimu jako reprezentanta čínského nacionalismu a na snahu omezit vliv rostoucího etnického nacionalismu.*

a. Definování čínských jedinečných podmínek

Patriotická kampaň zdůrazňovala, že Čína je zcela jiná než ostatní země světa, zvláště industrializované státy, a tudíž je pro ni nevhodný západní model liberální demokracie. Komunistický režim, jenž by byl pro čínský národ po pádu komunismu ve světě jen těžko akceptovatelný, se díky tomuto předpokladu čínské jedinečnosti stal snadněji ospravedlnitelný. Kampaň se zaměřila na vylíčení slavné minulosti národa za stálého zdůrazňování jeho utrpení v moderní době (Zhao 2004: 224). K návratu do postavení, v němž se mohlo čínskému národu opět dařit a kdy mohl získat mezinárodní prestiž, došlo podle kampaně až pod vedením Komunistické strany Číny. Kampaň však zároveň určila limitující faktory rozvoje Číny jako přelidněnost, nedostatek nerostného bohatství a relativně nerozvinuté hospodářství jako důsledek konfliktů v moderní historii a imperialistického vykořisťování. Díky spojení zásluh Komunistické strany v minulosti a jejich teprve očekávaných potíží v budoucnosti kampaň zdůvodnila budoucí problémy, jež by se mohly vyskytnout, a zároveň umožnila čínskému vedení uplatnit jakýkoli model rozvoje, který uzná za vhodný.

b. Spojení komunistického státu s čínskou nekomunistickou minulostí

Zhao cituje oficiální verzi návrhu konceptu patriotického vzdělávání, podle nějž je „*patriotismus historický koncept, který má mnoho různých konotací v různých stádiích a*

obdobích socialistického vývoje. V současné Číně se patriotismus v zásadě shoduje se socialismem“ (Zhao 2004: 227). Součástí patriotické kampaně se stala i snaha legitimizovat komunistickou stranu jako pokračovatelku čínské státnosti před rokem 1911. Kampaň vyzývala k hledání a oslavě hrdinů minulosti a hledání symbolů patriotismu. Fürst k tomu dodává, že se zdá, jako by se čínský nacionalismus vystavěný na bázi marxismu-leninismu začal přiklánět ke kulturalismu dynastické Číny (Fürst 2001: 42). Tradiční kultura a systém víry, jež byly po dlouhá léta maoismu potlačovány, se staly náhle oficiálně přijímanými jako součást národního dědictví.

c. Prezentace komunistického režimu jako zástupce čínského nacionalismu

Kampaň za patriotické vzdělávání se rovněž snažila vylíčit komunistickou stranu jako ochránkyni čínského národního zájmu, čínské suverenity a územní celistvosti. Zatímco v předchozích obdobích ovlivněných marxismem-leninismem byl národní zájem oficiálně ztotožňován se zájmy vládnoucích elit a socialistické země sledovaly (alespoň teoreticky) širší zájem třídy ve svých zahraničních vztazích, teprve od 90. let minulého století začal být národní zájem zmiňován jako základ čínských zahraničních vztahů a definován v termínech realistického přístupu v mezinárodních vztazích.

Kampaň se také snažila vytvořit iluzi konspirace západních zemí namířené proti Číně (Zhao 2004: 233). Pokud by, jak z kampaně vyplývalo, nebyla Komunistická strana Číny dostatečně silná a jednotná, mohlo by to vést až k rozpadu Čínské lidové republiky a tím i ke ztrátě čínské identity. Vykreslení zahraničního cizího nepřítele, jenž ohrožuje vývoj a stabilitu v zemi, umožnilo vedení situačně interpretovat téměř jakoukoli reakci západních zemí.

Zhao používá jako příklad vylíčení požadavků obyvatel Hongkongu na větší demokracii v čínském tisku jako mezinárodní snahy obrátit Hongkong v protičínskou základnu. „Režim

vytvořil zdání krize mezi čínským lidem ve snaze jej přesvědčit, že mezinárodní „nepřátelské síly“ dělají všechno pro to, aby odtrhly Hongkong a Tchaj-wan od Číny“ (Zhao 2004: 233).

d. Národní jednota jako téma proti etnickému nacionalismu

Ve snaze omezit rostoucí nacionalismus etnických menšin spojený s přesunem velké části výkonné moci na regionální úroveň a oslabením čínské identity se kampaň za patriotické vzdělávání soustředila na vytvoření spojení mezi národní jednotou a přínosy různých etnických skupin kultuře a historii Číny. Hrdinové minulosti, na nichž kampaň stavěla, byli vybíráni i z jiných národností a téma odboje proti dobovatelským dynastiím bylo ve výuce potlačeno.

Ústředním motivem se stala snaha dokázat, že Chanové (jako většinové etnikum) a národnostní menšiny ve státě nemohou být odděleni od sebe, protože jejich vzájemné soužití prospívá stejně oběma stranám. Téma jednoty bylo obzvláště zdůrazňováno v oblastech, kde převládalo menšinové obyvatelstvo (Zhao 2004: 234), zatímco v oblastech s převahou chanského etnika se kampaň zaměřila na odstranění chanského šovinismu, přesvědčení o vyšší kulturní vyspělosti majoritní skupiny obyvatelstva (Zhao 2004: 237).

Nakolik to bylo dílem patriotické kampaně je sporné, v polovině a na konci 90. let však i s uvědoměním si možných negativ západní kultury nastalo v Číně v porovnání s nadšenou westernizací předchozí dekády vystřízlivění. Literatura i filmový průmysl se zaměřily na polemiku mezi tzv. asijskými hodnotami a hodnotami a životním stylem západní společnosti a na oslavu čínské minulosti.

Role lidového nacionalismu na utváření domácí i zahraniční politiky státu nepopíratelně vzrostla, jak bude dále patrné z rozboru nacionalistických protestů, jež se konaly na konci 90. let a na počátku 21. století. Gries označuje podporu nacionalismu ze strany čínské vlády za Pandořinu skříňku, jejímž otevřením si snad komunistická strana

zajistila vládu na určité období, ale jež ji zároveň svázala s nutností prezentovat se v určitém světle domácímu publiku (Gries 2004).

3.5 Příklady projevů současného čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích

Po potlačení demonstrací na náměstí Tchien-an-men v roce 1992 uvalily západní země na Čínu ekonomické sankce a omezily s ní politické kontakty. V západních médiích byla Čína líčena jako relikv studené války a část emocí a rétoriky dříve rezervovaných vůči Sovětskému svazu se přenesla na kritiku Číny. „*V ČLR byl tento náhlý rozkol se Západem shledáván jako projev nepochopení a nepřátelství*“ (Fürst 2001: 43). Trvání západních zemí na dodržování lidských práv a dalších koncepcí, jež byly vnímány jako západní a pro Čínu nevhodné, bylo v Číně interpretováno jen jako záminka západních států upřít Číně její místo a jako konspirace namířená vůči ní.

V roce 1992 podmínil americký prezident Bill Clinton udělení doložky nejvyšších výhod změnou přístupu čínského vedení k otázce lidských práv. Tato praxe, jejíž přínos je sporný, pak pokračovala po celou dobu jeho administrativy. Čína vždy doložku získala, aniž by se její přístup v oblasti lidských práv viditelně změnil. Čínské vedení navíc využilo vlastní interpretaci sporu šířenou médii k posílení svého domácího postavení.

Další krizí, jež byla provázána lidovými, spontánními projevy hněvu a protizápadních emocí, bylo rozhodování o pořadatelsví Olympijských her, které se měly konat v Číně v roce 2000. Pořadatelsví Čína ztratila v roce 1993 o jediný hlas ve prospěch Sydney. Ačkoli nebylo nikdy známo, jak jednotliví delegáti hlasovali, Čína dávala za vinu neúspěch ve volbě Spojeným státům americkým, i díky tomu, že americký Kongres neodhlasoval podpoření čínské žádosti na konání her na základě porušování lidských práv.

Roky 1995 a 1996 byly poznamenány tzv. raketovou krizí mezi Čínskou lidovou republikou na jedné straně a Tchaj-wanem na straně druhé. Vyhrocení sporů odstartovala

návštěva tchajwanského prezidenta Lee Teng-huie ve Spojených státech, přičemž americká strana předem Čínu ujistila, že Lee nedostane vízum ke vstupu do země.

Jako příklad dalších velkých lidových protestů lze zmínit bouře v roce 1999, které vyvolalo vybombardování ambasády v Bělehradě během války v Kosově letadly NATO, při níž zemřeli tři čínští novináři. Čínská veřejnost neuvěřila zdůvodnění Spojených států, že na vině byly zastaralé mapy oblasti. K protestům v Číně se připojili i čínští studenti v Evropě a Spojených státech. Při protestech demonstranti vypálili rezidenci amerického konzula v Čcheng-tu a házeli cihly na americkou ambasádu za nečinného přihlížení čínských vojáků (Gries 2001: 25). Americká média obvinila čínskou vládu, že rozdmýchala protesty a neinformovala dostatečně obyvatelstvo o tom, že vybombardování nebylo záměrné. Zhu, jenž se těmito demonstracemi zabýval, píše: *„Přestože snad čínská vláda mohla záměrně podpořit protesty, nefalšovaný odpor vůči Západu mezi intelektuály a univerzitními studenty skutečně existuje“* (Zhu 2001: 22).

V dubnu 2001 se srazila čínská stíhačka s americkým průzkumným letounem EP-3. Čínský pilot nehodou nepřežil a průzkumný letoun byl nucen nouzově přistát bez povolení na čínském ostrově Chaj-nan, kde byl stroj zabaven a posádka uvězněna. Média označila čínského pilota za *„mučedníka revoluce“* a národního hrdinu, jenž bránil svou vlast (Zhao 2004: 269). Podobně jako v případě vybombardování čínské ambasády v roce 1999 čekalo čínské vedení oficiální omluvu, avšak Spojené státy ji odmítly s tím, že šlo o nehodu a průzkumný letoun neporušil mezinárodní právo, protože letěl mimo čínské výsostné vody²⁹. Zhao uvádí, že mnoho univerzitních studentů hrozilo, že zorganizují rozsáhlejší demonstrace, pokud čínská vláda vydá Spojeným státům posádku i letadlo před tím, než se USA oficiálně omluví (Zhao 2004: 270). Čínská vláda se na jedné straně pokusila uklidnit domácí nacionalistické projevy tvrdým postojem vůči Spojeným státům a trváním na omluvě, na

²⁹ Čína si však v oblasti, kde ke srážce došlo, nárokuje výlučnou ekonomickou zónu.

straně druhé přitvrdila cenzuru internetu, kde se objevovaly protiamerické projevy. Spojené státy byly nuceny se po 11 dnech od zajetí posádky omluvit v rozsahu, jež obě strany byly schopny akceptovat a na domácí scéně zdůvodnit.

Poslední případ, o němž zde bude pojednáno, se týká relativně nedávných demonstrací proti novým japonským učebnicím historie z března 2005. Demontrace proti učebnicím probíhají pravidelně, nejméně od roku 1982, kdy japonské ministerstvo školství schválilo návrh textu, jenž upravuje roli Japonska v čínsko-japonské válce z roku 1895, anexi Koreji v roce 1910 a jeho chování ve druhé světové válce. V roce 2005 propukly protesty proti vydání nové učebnice historie znovu nejen v Číně, ale i v Koreji a na Tchaj-wanu. Přestože japonská vláda má možnost zastavit vydání učebnice na základě faktických chyb nebo propagování osobních názorů, zatím tak nikdy neučinila. Od oficiální autorizace textu v roce 2001 se tak tyto učebnice staly předmětem sporu mezi japonskými a čínskými nacionalisty.

Ačkoli byly protesty údajně vyvolány právě učebnicemi, hrají v nich roli i další sporné otázky mezi Japonskem a jeho sousedy – teritoriální spory, návštěvy kontroverzního chrámu Jasukuni japonskými ministerskými předsedy, kde jsou vedle padlých z druhé světové války pohřbeni i odsouzení a popravení japonsští váleční zločinci, a neochotna Japonska se za své činy během války omluvit. Japonsko sice v minulosti nabídlo omluvu za své válečné činy, často však v zápětí následovala návštěva chrámu Jasukuni či jiný problematický krok japonské vlády, jenž zpochybnil vážnost omluvy.

Fakt, že jsou tyto učebnice v různých verzích běžně dostupné po více než 20 let, Čína proti jejich vydání nikdy v takové míře jako v roce 2005 neprotestovala a že ve skutečnosti nejsou nové učebnice ve výuce téměř na žádné škole používány, vyvolává otázku, zda se demonstrace dají označit za projevy lidového nacionalismu nebo zda byla akce plánovaná čínským vedením ve snaze ztížit pozici Japonska, o němž se uvažuje jako o dalším stálém členu rozšířené Rady bezpečnosti OSN.

V reakci na protesty na jaře 2005 v Číně žádala japonská vláda Čínskou lidovou republiku o náhradu škod na diplomatických zastoupeních s tím, že protesty byly podle ní primárně motivovány rasistickým a proti japonským cítěním Číňanů, čínská vláda proti násilí na japonských občanech³⁰ nezasáhla a sama protesty podpořila, když vyhradila speciální linky autobusů a vlaků k přepravě demonstrantů na místo akce.

Chování čínských úřadů bylo podobné jako v případě protestů po vybombardování čínské ambasády v Bělehradě. Na jedné straně čínská vláda umožnila konání demonstrací, během nichž policie, jež byla na místě, nezabránila napadení Japonců, vydrancování obchodů a útokům na japonské ambasády a konzuláty. Na stranu druhou státem ovládaná média o demonstracích na území Číny neinformovala (přinášela však detailní zpravodajství protestů proti japonským učebnicím probíhajících v Jižní Koreji). Cenzura internetu byla rozšířena na témata, jež se vztahovala k protestům a univerzity zakázaly studentům účast na demonstracích. Také veřejná doprava byla z místa protestů odkloněna. Praxe se však lišila od města k městu, např. v Pekingu radnice organizovala dopravu studentů na demonstrace.

3.6 Závěr

Čínský nacionalismus se formoval z pocitu frustrace z prohraných válek s „kulturně méně vyvinutými“ národy a pocitů ponížení a historické křivdy způsobené čínskému národu cizími mocnostmi. Jedině prostřednictvím zavržení kulturalismu a přijetím nacionalismu, jak se domnívaly čínské intelektuální elity na přelomu století, lze obrodit Čínu a vrátit jí takové postavení, jež jí náleží. Za takových podmínek není překvapující, že se čínský nacionalismus i po pádu císařství vymezoval v reakci na domnělé či skutečné křivdy ze strany cizích velmocí a velmi citlivě vnímal jakékoli ohrožení suverenity, územní celistvosti, ekonomického rozvoje či zpochybnění legitimacy a ohrožení jejího mezinárodního postavení.

³⁰ V Čínské lidové republice bylo během protestů napadeno a vydrancováno několik japonských obchodů a řetězců (ve velké většině vlastněných a provozovaných Číňany) a několik Japonců žijících v Číně bylo při protestech i zabito.

Sunjatsen, jenž je považován za zakladatele moderního čínského národa, využil na přelomu století západní koncept nacionalismu ke svržení mandžuské dynastie a založení čínského státu. Přestože vymezoval národ na základě rasy, nepožadoval, aby hranice státu splynuly s hranicemi chanského národa, ale aby nový stát vznikl v hranicích císařství z doby vlády dynastie Čching (včetně zemí, které od něj byly později odděleny).

Tuto koncepci a požadavky územní celistvosti a suverenity přijaly později i dvě politické strany, Kuomintang a Komunistická strana Číny, jež spolu po rozpadu Čínské republiky soupeřily o pozici výhradního reprezentanta čínského nacionalismu. Obě strany vnímaly Čínu v době vlády militaristů, během japonské okupace a později i během občanské války jako slabou, rozdrobenou, zaostalou a na mezinárodním poli opomíjenou a nerespektovanou. Obě strany také prosazovaly plány na obrodu a sjednocení Číny. V roce 1949 zvítězila v občanské válce Komunistická strana Číny a kuomintangská vojska se stáhla na ostrov Tchaj-wan.

Čínská lidová republika uzavřela v prvních letech své existence alianci se Sovětským svazem. Nejednalo se však o vážný pokus zavrhnout nacionalismus a demonstrovat v praxi internacionalismus. Aliance měla sloužit čínským a sovětským národním zájmům. Cílem čínského vedení v prvních letech existence Čínské lidové republiky byla modernizace a industrializace země. V tomto bodě naplňovala čínská komunistická strana plán národní obrody, jak jej formulovala již v době soupeření s Kuomintangem.

Na konci 50. a počátku 60. let, kdy se internacionalismus stal neslučitelným s domácí i zahraniční orientací obou zemí a kdy se vyhrotily spory o postavení čínské komunistické strany, se spojenectví se Sovětským svazem rozpadlo. Čína se při obrodě národa a modernizaci vydala cestou spoléhání se na vlastní síly a na čas se uzavřela světu.

Katastrofální výsledek politiky spoléhání se na vlastní síly vedl na konci 60. let a počátku 70. let k návratu Číny do systému mezinárodních vztahů. Modernizaci a posílení

národa měl zaručit nový přístup založený na kombinaci flexibilní zahraniční politiky a pragmatického využívání cizích myšlenkových modelů. Důraz na pragmatismus v mezinárodních vztazích bez ohledu na panující ideologii lze doložit příkladem triangulární diplomacie, do níž se Čína zapojila při vyvažování „imperialistických“ Spojených států a „revizionistického“ Sovětského svazu.

Mao Ce-tungův nástupce Teng Siao-pching rozšířil pragmatický přístup v zahraniční politice i na oblast čínského hospodářství. Zahraniční i domácí politika byly podřízeny zájmům ekonomického rozvoje. Reformy v ekonomické oblasti vedly k významnému a rychlému rozvoji a růstu životní úrovně obyvatelstva, čímž splnily požadavek modernizace země, současně však existence soukromého podnikání a soukromého vlastnictví vyvolaly otázky po smyslu komunistické ideologie. S uvolněním ekonomické sféry následovala i liberalizace veřejného prostoru, jež vedla část čínské inteligence k vyjádření prvních požadavků na zásadnější politické reformy.

Teng Siao-pching se pokusil po Maově smrti iniciovat kampaň ke kritice maoismu, jejímž cílem mělo být odstranění ideologických a psychologických překážek zamýšlených reforem. Kampaň však nečekaně vyústila v odmítnutí komunistické ideologie a ke „třem krizím víry“ (*san-sin wej-ti*). Marxismus-leninismus v kombinaci s Maovými myšlenkami již nebyl vnímán jako dostatečný základ pro zdůvodnění vlády jedné strany. I přes postupné reformy v ekonomické oblasti dále upadala prestiž komunismu.

Eroze podpory komunistické straně nakonec vyústila v protesty na náměstí Tchien-an-men v roce 1989. Demonstrace byly násilně potlačeny a následovaly dva roky represí, během nichž se režim snažil stabilizovat situaci. Současně se snažil nalézt ideologii, jež by komunistické straně umožnila setrvat u moci, aniž by reformní proces musel být zastaven. Nacionalismus, jenž byl v čínské společnosti přítomen vždy, se stal vhodnou alternativou k vyplnění ideologického vakua. V roce 1993 iniciovalo čínské vedení v čele s Ťiang Ce-

minem *kampaň za patriotické vzdělávání*, která byla určena všem občanům, ale zejména mládeži. Hodiny patriotické výuky nahradily na středních a vysokých školách výuku marxismu-leninismu.

Kampaň za patriotické vzdělávání umožnila čínské komunistické straně definovat se jako jediný legitimní zástupce čínského nacionalismu. Prezentovala se také díky spojení komunistického státu s čínskou nekomunistickou minulostí jako ochránkyně 5000 let trvající tradice, kultury a „státnosti“. Čínský stát byl v průběhu kampaně identifikován s Komunistickou stranou Číny a kritika strany se stala nepatriotickým činem. V neposlední řadě se pak kampaň soustředila na zdůrazňování čínských specifik, podle nichž jsou západní liberální modely a západní hodnoty pro Čínu zcela nevhodné.

Od pádu císařství až po současnost lze vysledovat tendenci čínského vedení (bez ohledu na jeho ideologii) využívat nacionalismus instrumentálně k dosažení cílů, jakými jsou uchování suverenity, územní celistvosti, dosažení legitimacy či mezinárodního uznání, prosazení dobrého obrazu Číny v mezinárodním aréně národních států nebo podnětí ekonomického rozvoje země. Na podobu oficiálního nacionalismu a tvorbu zahraniční politiky země však měl v průběhu zkoumaného období ve větší či menší míře vliv i lidový nacionalismus.

Zatímco v případě specifického období Mao Ce-tungovy vlády nehrál vliv obyvatelstva velkou roli na formování zahraniční politiky, od nástupu Teng Siao-pchinga k moci roste konstantně jeho vliv. Příčiny jevu lze najít na jedné straně v personálních změnách v čínském vedení, na straně druhé v měnícím se mezinárodním prostředí. Mao Ce-tung byl nezpochybnitelným vůdcem, jehož autorita vycházela z přímé účasti na komunistické revoluci a na Dlouhém pochodu. Autorita Maových nástupců však v průběhu času klesala. Tengovo postavení již nebylo – i přes jeho zásluhy v době revoluce – natolik silné, aby mohl prosazovat reformy bez podpory vůdců na nejvyšší i místní úrovni. Dnešní politické vedení,

jež se neúčastnilo revoluce a jež se pohybuje ve zcela jiných mezinárodních a domácích podmínkách, se při prosazování svých politik musí do určité míry opírat i o podporu čínské společnosti.

Během Mao Ce-tungovy vlády byly emoce čínského národa využívány k mobilizaci proti domnělým či skutečným nepřítelům uvnitř země či cizím „silám imperialismu“. Od nástupu Tenga k moci je nacionalismus usměrňován podobným způsobem (jak se ukázalo např. během krizí v Tchajwanské úžině, po nuceném přistání amerického špionážního letadla na ostrově Chaj-nan v roce 2001 nebo při protestech proti japonským učebnicím historie v roce 2005), slouží však také poprvé jako prostředek legitimizace režimu.

Spojení legitimacy komunistické vlády a lidového nacionalismu je však obtížně udržitelné. Vláda musí alespoň do určité míry vyhovět požadavkům lidovému nacionalismu, jenž často negativně reaguje na kroky a postoje západních velmocí a Japonska. Tím lidový nacionalismus tlačí na vládu k přijetí tvrdších postojů na mezinárodním poli. Zároveň je však čínské vedení nuceno udržet příliv investic a zajistit si volný vstup na trhy v zahraničí. V případě, že by čínští vůdci zaujali příliš tvrdý postoj, omezili by tím ekonomický rozvoj, jenž je druhým pilířem, z něžž odvozuje vláda svou legitimitu.

Ačkoli sepletí nacionalismu s legitimitou státu dalo čínské veřejnosti možnost hodnotit úspěch čínských vůdců, nedalo jí zákonné prostředky k vyjádření své nespokojenosti. Jediným způsobem tak zůstávají demonstrace nebo protesty, jejichž průběh lze obtížně předpovídat i kontrolovat. Čínští vůdci tak nechtíce otevřeli Pandořinu skříňku, když svázali svůj osud se schopností prezentovat se v určitém světle domácímu i zahraničnímu publiku.

IV. Tendence čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích

„Široká dělící čára prochází dějinami moderní Číny mezi nutkáním uzavřít dveře, jež byly násilně otevřeny predátorským Západem, a tak uchovat čínskou kulturní identitu (ať již definovanou konfuciánskými či komunistickými termíny), a racionální potřebou kontaktů s okolním světem k získání moderních technologií, jež samy mohou zajistit obranu proti novému ponížení ze strany moderních armád. První směr slibuje uchování národní kulturní identity, avšak za cenu nebezpečí, že se stane v porovnání se silnějšími protivníky zranitelná. Druhý směr může pomoci ukončit zranitelnost, avšak za cenu oslabení kulturní identity, jíž měl původně chránit.“ (Yahuda 1997: 8)

Čínský nacionalismus se vyvíjel od svého prvopočátku v polovině 19. století jako reakce na pronikání cizích vlivů do společnosti, jež byla přesvědčena o nadřazenosti vlastní kultury. Reakce čínského národa oscilovaly mezi snahou o přijetí nových kulturních impulsů a odmítnutí vlastní tradice (anti-tradicionalismus), přidržením se čínských hodnot a odmítnutím všech cizích vlivů (nativismus) nebo vyváženým postojem mezi užitím toho, co čínská elita považovala za vhodné pro specifický kontext země, a odmítnutím „škodlivých“ idejí (pragmatismus)³¹ (Zhao 2004: 205). V závislosti na tom, co čínská elita vnímala jako hrozbu, se tak v mezinárodní orientaci čínského nacionalismu v průběhu moderních dějin Číny objevovaly tendence ke kooperativnímu chování, konfrontačnímu chování nebo k pragmatickému přístupu při jednání s ostatními zeměmi.

³¹ Podobné dělení na afirmativní, agresivní a asertivní formy čínského nacionalismu podle orientace na vlastní a reakce na cizí identitu definuje Whiting. Afirmativní nacionalismus se podle něj zaměřuje pouze na posilování identity vlastní skupiny pomocí odkazů na její pozitivní atributy a úspěchy. Afirmativní nacionalismus spojuje Whiting s patriotismem. Asertivní nacionalismus naopak definuje jako vymezení se vůči identitě ostatních národů, jež mohou ohrožovat vlastní skupinu. Agresivní nacionalismus pak v jeho podání identifikuje specifického cizího nepřítele jako vážnou hrozbu, jež si vyžaduje akci k hájení životních zájmů vlastní skupiny. Agresivní nacionalismus vyvolává hněv a nenávisť skupiny a mobilizuje ji k akci. Zatímco dopady na zahraniční politiku u prvního typu jsou minimální, u posledního typu potenciálně závažné. Asertivní nacionalismus stojí uprostřed mezi agresivním a afirmativním nacionalismem (Whiting 1995: 295)

Společným základem všech přístupů je pohled na Čínu jako slabou, nedostatečně rozvinutou a neprávem odsouzenou k roli outsidera v mezinárodních vztazích. Snahou nacionalistů všech skupin je proto odmítnutím nebo přijetím cizích modelů a hodnot „obrodit“ Čínu a umožnit jí zaujmout velmocenské postavení v současném nebo budoucím světovém řádu.

Přechodová stádia mezi nativismem, anti-tradicionalismem a pragmatismem, jež se promítají do tendencí čínského nacionalismu chovat se v mezinárodních vztazích kooperativně, konfrontačně nebo pragmaticky, nejsou zcela jasně stanovená. Nativismus je často spojen s uzavřením se světu a s konfrontací se Západem. Anti-tradicionalismus staví na začlenění se do moderního světového řádu, zatímco pragmatismus leží uprostřed obou přístupů, mezi zdůrazňováním čínských specifik a zároveň přejímáním toho, co je považováno za výhodné od ostatních zemí. V čínské historii lze však najít příklady, kdy se tyto tendence střídaly v rychlém sledu nebo kdy byla čínská společnost rozdělena na skupiny, jež zastávaly protichůdné názory. Následující podkapitoly se proto snaží zaměřit jen na nejmarkantnější případy projevů, jež vycházejí z III. kapitoly této práce. Označení kooperativní, konfrontační a pragmatický nacionalismus jsou názvy, jež nejsou míněny jako výlučné kategorie. (Např. spojení kooperativního chování s odmítnutím tradice není v žádném případě chápáno jako podmíněčné. Kooperace zde znamená jen snahu čínských elit udržet vztahy s ostatními zeměmi otevřené.)

4.1 Kooperativní nacionalismus

Kooperativní chování čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích je spojeno s anti-tradicionalismem, jenž považuje za zdroj čínské slabosti tradiční hodnoty čínské společnosti. Podle anti-tradicionalismu lze dosáhnout posílení Číny jen přijetím západní kultury a liberálních politických a ekonomických modelů. Michel Oksenberg v této

souvislosti používá termín sebejistý nacionalismus (confident nationalism), který definuje jako umírněný a nacionalismus založený na víře, že Čína může znovu získat svou bývalou slávu prostřednictvím ekonomického růstu založeného na importu západních idejí a technologií (Oksenberg 1986: 505).

Odmítnutí tradiční kultury se poprvé výrazně projevilo v roce 1919 v Májovém hnutí nebo Hnutí 4. května spojeného s úsilím mladé čínské inteligence vymezit se proti kulturalismu a modernizovat společenský život Číny. Přestože byl anti-tradicionalismus v minulosti v Číně v určité míře přítomen vždy, většinou byl spojen s dalšími projevy, často s pragmatismem. Dalšími příklady anti-tradicionalismu je Sunjatsenova koncepce národa a nacionalismu, internacionalismus a sovětský model industrializace v prvních letech po založení Čínské lidové republiky a Teng Siao-pchingovy reformy ze 70. a 80. let minulého století. Ve všech těchto případech se čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích projevoval snahou o co největší spolupráci s cizími mocnostmi a následování zahraničních modelů. Odmítání vlastních kulturních hodnot bylo komplementárně spojeno s těmito trendy, až na jednu výjimku, jíž tvoří Kulturní revoluce a s ní spojená Mao Ce-tungova kampaň proti „čtyřem starým“ - starým myšlenkám, staré kultuře, starým zvyklostem a starým návykům, v níž Mao napadl tradici jako dědictví feudalismu a zdroj čínské zaostalosti. V tomto období byly ničeny i památky jako fyzické připomínky tradice, konfucianství bylo prohlášeno za reakcionářské a náboženské projevy byly potlačovány. Čínský nacionalismus se v mezinárodních vztazích projevoval agresí a jako takový jej lze spíše zařadit do konfrontačního nacionalismu).

4.2 Konfrontační nacionalismus

Na rozdíl od anti-tradicionalismu, jenž činil čínskou kulturu a tradici zodpovědnou za postavení Číny, shledával nativismus, který podporovala zejména elita (přestože byl

v průběhu historie spojen i s případy podpory ze strany široké veřejnosti) za zdroj všech potíží Číny imperialismus a volal po návratu k tradičním hodnotám.

Ačkoli se nativisté často rozcházeli v názoru na to, co tvoří národní hodnoty, k nimž by se měla Čína vrátit, shodovali se v názoru, že záchrana Číny vyžaduje odmítnutí okolního světa (Zhao 2004: 205). Charakteristickým rysem nativismu v čínském prostředí je citlivost (až přecitlivělost) ve vnímání skutečných či domnělých křivd ze strany cizích zemí. Zhao tvrdí o povaze nativismu, že snadno může skončit výbuchem xenofobie nebo se změnit v dlouhodobější nedůvěru a odpor k cizím národům a nabýt formy ultranacionalismu, spojeného s vymazováním se skupiny na principu „my“ versus „oni“ (Zhao 2004: 253).

Kořeny nativismu sahají až do období kulturalismu v dynastické Číně. Čínské císařství bylo založeno na sdílené kultuře, jež byla v porovnání s kulturami okolních národů pocíťována jako jim nadřazená. V moderní Číně vychází nativismus ze vzpomínek na závislost na západních velmocích během druhé poloviny 19. století. Za vyhraněný příklad nativismu lze považovat Boxerské povstání z roku 1900 nebo Kulturní revoluci v letech 1966-1969. oba případy byly spojeny s vyhraněným postojem k cizincům a až xenofobními projevy chování. Během Boxerského povstání, jež bylo potlačeno západními velmocemi, byli zabíjeni cizinci na základě rasové odlišnosti. Zhao uvádí citát Boxerů, podle nějž *„cizí ďáblové nejsou lidmi. Pokud tomu nevěříte, podívejte se na ně pozorně. Oči všech cizích ďáblů jsou modré“* (Zhao 2004: 254).

Kulturní revoluce, jak jsme uvedli již v předchozí podkapitole, se vymyká jednoduchému zařazení. Na jedné straně byla charakterizována odmítáním čínské tradice, na straně druhé i snahou o odstranění cizího vlivu na čínské myšlení. Čína v této době odvolala až na jedinou výjimku všechny své velvyslance ze zahraničí a v průběhu revoluce udržovala vztahy jen s militantními komunistickými režimy Albánie, Severní Koreji a Severního Vietnamu (Zhao 2004: 255). Na cestě ke spoléhání se jen na vlastní síly (*c'-li ken-šeng*) byl

minimalizován i zahraniční obchod a zastaveny půjčky z ostatních zemí. Jiným příkladem odmítání cizích modelů byla Mao Ce-tungova politika Velkého skoku kupředu, jež měla Čínu modernizovat a učinit ji ekonomicky soběstačnou.

Teng Siao-pching koncept spoléhání se na vlastní síly opustil a otevřel Čínu opět světu. Nativismus se znovu projevil v malé míře až po uvalení sankcí na Čínu Západem na počátku 90. let. a později také v souvislosti opadnutím počátečního nadšení z westernizace a voláním po příklonu k tradičním čínským hodnotám. Nativismus v 90. letech si však nikdy nezískal podporu státu. Vzhledem k ekonomickým reformám se uzavření Číny před vnějším světem nespojovalo s cíli čínského vedení, které svou legitimitu opíralo o ekonomický rozvoj země.

V jisté formě se však nativismus dnes objevuje i jako součást oficiální ideologie čínského státu – patriotismu. Po pádu komunistických režimů ve východní Evropě a v Sovětském svazu na konci studené války a po „krizi víry“ v komunistickou stranu v Číně se čínské vedení rozhodlo využít čínské kultury jako symbolu proti západní kulturní hegemonii a kolonialismu. Tato forma nacionalismu však již přechází v poslední a v současné době v Číně převažující koncept, kterým se budeme zabývat dále, v pragmatický nacionalismus.

4.3 Pragmatický nacionalismus

Na rozdíl od nativistů a anti-traditionalistů chápe pragmatismus jako zdroj slabosti nízkou modernizací, politický úpadek, technologickou zaostalost a ekonomickou nerozvinutost Číny. Pragmatismus je zde definován jako adaptace, strategie přizpůsobování se měnícímu se politickému prostředí. Pragmatismus není podřízen žádnému souboru hodnot nebo daným principům. Jeho nejdůležitějším rysem je kladení důrazu státu na instrumentalitu nacionalismu pro získávání podpory ve jménu budování moderního čínského národního státu. Nacionalismus proto nemá žádný definovaný, fixní obsah.

Pragmatici tvrdí, že ani nativismus, ani anti-tradiconalismus v minulosti nepřinesly Číně dlouhodobé výhody. Buď vedly odmítnutí všeho cizího za cenu uzavření se světu a ekonomického úpadku, nebo přijaly zahraniční modely, jež nerespektovaly čínská specifika. Pragmatismus nezavrhuje čínské hodnoty, ale pracuje i s odkazem čínské kultury a čínského dědictví. Na rozdíl od nativistů netvrdí, že by čínská kultura měla univerzální platnost, ale spatřují v ní pouze nástroj k posílení národní identity (Zhao 2004: 261). Zastánci tohoto přístupu jsou na rozdíl od nativistů či anti-tradicionalistů ochotni přijmout jakýkoli směr, který učiní Čínu silnější.

Prvním příkladem užití pragmatického přístupu v moderní historii Číny je hnutí za sebeposílení z let 1861-1895, které kladlo důraz na čínské hodnoty, současně však přejímalo technologické zkušenosti a poznatky západní vědy. Pragmatický přístup lze najít i v jednání Komunistické strany Číny v prvních letech po založení Čínské lidové republiky, kdy ve snaze urychleně industrializovat zemi pozvala do země sovětské specialisty a přijímala technickou i finanční pomoc Sovětského svazu.

Dalším příkladem pragmatického chování je jednání Číny na počátku 70. let, kdy se zapojila do triangulární diplomacie po boku Spojených států amerických a Sovětského svazu ve snaze získat velmocenské postavení a zapojit se do systému mezinárodních vztahů po období izolace způsobené Kulturní revolucí. Stejné myšlení pak v čínské politice převládlo i za Teng Siao-pchinga v 80. letech, kdy se zdrojem posílení Číny stala opět modernizace.

Pragmatismus lze vysledovat až do současnosti v přístupu čtvrté generace čínských vůdců, jež se na jedné straně snaží Čínu otevřít světu a přejímají poslední poznatky ve světové vědě a výzkumu, na straně druhé odmítají ideje, jež by mohly ohrozit vládnoucí postavení Komunistické strany Číny. Prioritou čínského vedení po roce 1989 se stal ekonomický růst, protože je naprosto zřejmé, že budoucnost komunistické strany závisí na schopnosti zvýšit životní úroveň obyvatelstva. Snaha o posílení legitimacy režimu vedla také ke kampani za

patriotické vzdělávání v 90. letech minulého století, kdy byl režim ztotožněn se státem a jeho kritika se stala nepatriotickým činem.

Zhao tvrdí, že čínští vůdci chápou důvody selhání Sovětského svazu během studené války z velké míry jako výsledek strategie soupeření se Spojenými státy o status světové supervelmoci, což vyčerpalo jeho ekonomické a vojenské kapacity (Zhao 2004: 261). Čínští vůdci nemají v úmyslu vyčerpávat zemi tím, že by zpochybňovali pozici Spojených států amerických, spíše se pokoušejí hájit své národní zájmy sami nebo hledat na mezinárodním poli spojence k vyvažování moci Spojených států. Ačkoli jsou čínští vůdci v zahraniční politice flexibilní, zauímají nekompromisní postoje v oblastech, které podle nich spadají výlučně do čínských národních zájmů.

4.4 Potenciál agrese čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích

Spojení mezi čínským nacionalismem a agresivním chováním Číny v mezinárodních vztazích, jež by v krajním případě mohlo vést k válce, je často pokládáno za dané. S tímto často nijak nepodloženým předpokladem pracují i tzv. protičínské teorie (anti-Chinese theories, blíže viz. kapitola 2.3), které se poprvé objevily ve Spojených státech amerických v 90. letech minulého století. Považuji proto za nutné se zde krátce věnovat i možné agresi Číny pod hlavičkou nacionalismu. Základem pro tyto úvahy a pomůckou pro identifikaci možných zdrojů agrese se staly hypotézy Stephena Van Every³².

Van Evera formuluje čtyři hypotézy (Van Evera 1994: 8) o vztahu nacionalismu k pravděpodobnosti propuknutí válečného konfliktu. Podle něj (1) čím větší je ve státě podíl národností, jež nemají vlastní stát a usilují o něj, tím větší je riziko rozpoutání války. (2) Čím více usilují národy o znovuzískání oddělených národních diaspor a čím více se snaží o jejich

³² Van Evera, Stephen (1994): Hypothesis on Nationalism and War. *International Security*. Vol. 18, No. 4, s. 5-39. Přestože Van Evera zkoumá hlavně vztah nacionalismu a (občanské i mezinárodní) války v Evropě a Rusku, domnívám se, že jeho závěry mohou být stejně tak aplikovatelné na prostředí Čínské lidové republiky

anexi, tím se zvyšuje riziko války. (3) Riziko války roste, pokud národy prosazují vůči sobě navzájem hegemonické cíle. (4) Riziko války roste s tím, jak vážně jsou potlačována práva minorit žijících na území státu.

První hypotéza se týká snahy národnostních menšin o vytvoření vlastního státu, což může vést k secesionistickým válkám a v krajním případě přerůst v mezinárodní konflikt (Van Evera 1994: 10). Mohla by taková situace v Číně nastat? Pro případ Čínské lidové republiky je riziko, jež plyne z velkého podílu národností, které by usilovaly o vlastní stát odtržením od Čínské lidové republiky, relativně malé. Čínský národ lze považovat za homogenní, vzhledem k tomu, že asi 91 % čínského národa se řadí k chanskému etniku. Zbývajících 9 % obyvatelstva tvoří 55 úředně uznaných národností, jež obývají 90 % pohraničních oblastí. Národnosti, které žijí v pohraničí, se také často hlásí ke stejné etnické skupině, náboženství a jazyku jako obyvatelé přilehlých samostatných národních států (Mongolové, Ujguři, Kazaši).

Přestože národnostní menšiny tvoří v případě Číny pouze zlomek populace, v počtu obyvatelstva představují nezanedbatelnou sílu. Krátce se proto zaměříme pouze na dvě etnika, která v rámci Číny usilují o získání vlastního státu nebo větší míru autonomie – na Ujgury a Tibetany. Ač nepřilíš početné minority (7,20 milionů Ujgurů a 4,6 milionů Tibetanů podle dat, která uvádějí na základě sčítání lidu z roku 1990 Blatchford a Zhu; Blatchford - Zhu 2003: 6-7), je jejich obyvatelstvo jako jediné z menšin v Číně nejvíce koncentrováno v autonomních oblastech (47,5 % Ujgurů v autonomní oblasti Sin-ťiang a 95 % Tibetanů v Tibetské autonomní oblasti). Obě národnostní menšiny odvozují svou identitu nejen z příslušnosti k odlišnému etniku a rozdílným jazykem, ale i na základě vzpomínky na nedávnou existenci vlastního národního státu. Sdílenou identitu rovněž posiluje islám v případě Ujgurů a buddhismus v případě Tibetanů.

Jedním z hlavních cílů národnostní politiky čínského vedení je udržení politické stability a národní jednoty Číny. Prostředky, jež k tomu čínská vláda volí, zahrnují širokou škálu od podpory migrace Chanů do dříve etnicky homogenních autonomních oblastí, přes vojenskou přítomnost v oblasti až ke snahám o překlenutí ekonomické propasti mezi autonomními oblastmi a ostatními regiony. Mezi další užívané prostředky patří výjimky z populačních nařízeních, přednostní přijímání na vysoké školy a nakonec právní ukotvení územní celistvosti země v Ústavě, podle níž jsou všechny národy obývající Čínu její součástí a nemají právo se odtrhnout.

Není dle mého názoru pravděpodobné, že by se v blízké budoucnosti právě nacionalismus menšin stal faktorem, který by vedl k rozpadu Čínské lidové republiky. Domnívám se, že by mohlo dojít k oživení nacionalismu menšin a vznesení požadavků na vznik národních států spíše až v situaci, kdy by v Číně došlo k dalšímu oslabení centrální moci a k vážné politické krizi.

Pro kontext Čínské lidové republiky se jeví zajímavou druhá hypotéza, podle níž čím více usilují národy o znovuzískání oddělených národních diaspor a čím více se snaží o jejich anexi, tím roste riziko vypuknutí války. Van Evera rozlišuje tři druhy nacionalismu podle jejich vztahu k národním diasporám: nacionalismus akceptující existenci diaspory, imigrační nacionalismus, kdy národní stát ochotně přijímá vracející se členy diaspory, a nacionalismus usilující o anexi diaspory (Van Evera 1994: 12). Za první typ nacionalismu, jenž akceptuje existenci diaspory, Van Evera překvapivě považuje čínský nacionalismus. S Van Everou snad lze souhlasit, pokud se jedná o Číňany žijící v zahraničí, ovšem zásadně nikoli v případě Číňanů na Tchaj-wanu, kde by se jednalo spíše o třetí typ nacionalismu – nacionalismus usilující o anexi diaspory. Tento typ nacionalismu také Van Evera považuje za nejnebezpečnější, protože jeho cíle a taktika vyvolávají teritoriální spory s ostatními zeměmi (Van Evera 1994: 12).

Jak Čína tak Tchaj-wan (tento přinejmenším do 90. let minulého století, kdy se objevily snahy o konstrukci tchajwanské identity odlišné od identity čínské a tendence k vyhlášení samostatnosti ostrova de iure) považovaly vždy ostrov za součást Číny, lišily se pouze v názoru na sídlo a legitimitu vlády. Čínská lidová republika se nároku na ostrov nevzdala od svého založení v roce 1949. I díky tomuto vytrvalému postoji se ze sporného nároku na malý ostrov stal problém, který Čína vnímá velice citlivě, zejména v situaci, kdy se obává, že by ztráta území, na kterém nevykonává fakticky vládu, ale které si nárokovala po celou dobu své existence, mohla posloužit jako nebezpečný precedens. Zhu nabízí další vysvětlení pro tuto podobu čínského nacionalismu, když říká: *„Vzhledem k tomu, že stigma ztráty území během vlády dynastie Čching zůstává v živé paměti Číňanů, mají velký problém akceptovat odtržení toho, o čem se domnívají, že historicky bylo nedílnou součástí země, zvláště když lze předpokládat zapojení cizí velmoci. Jakýkoli vůdce, jenž by souhlasil s odtržením území, by tím spáchal politickou sebevraždu“* (Zhu 1997: 226).

Třetí hypotézu o vztahu nacionalismu k pravděpodobnosti propuknutí válečného konfliktu, podle níž riziko války roste s tím, jak národy prosazují vůči sobě navzájem hegemonické cíle, lze dle mého názoru v případě Číny zamítnout. Čínská lidová republika i v době největších excesů v mezinárodním chování vždy deklarovala, že nehledá postavení hegemonu v mezinárodním systému a rovněž se vždy v praxi stavěla proti (domnělé či skutečné) hegemonii kteréhokoli státu.

Poslední Van Everovou hypotézou je růst pravděpodobnosti vzniku válečného konfliktu v závislosti na tom, zda jsou vážně potlačována práva minorit žijících na území státu. Nacionalismus, jenž potlačuje práva menšin, může vyvolat válku podle Van Every ve dvou případech. První případ nastává, pokud se menšina pokusí o odštěpení a založení vlastního státu, což nás vrací zpět k první hypotéze, jíž jste se zabývali výše, nebo ve druhém případě, pokud zasáhne jiný stát, jenž se považuje za ochránce této menšiny (podobně jako se

tomu stalo například v roce 1991, kdy hrozba srbské menšině ze strany Chorvatů vedla k útoku Srbska na Chorvatsko). V této souvislosti stojí za zmínku čínské reakce na jednání Tchaj-wanu se Spojenými státy americkými nebo reakce Číny na invazi Spojených států amerických do Afghánistánu v roce 2001. Někteří autoři uvádějí³³, že Čína posílila po roce 2001 svou vojenskou přítomnost v pohraniční autonomní oblasti Sin-t'iang obývané Ujgury na jedné straně kvůli obavám z teroristických útoků, na straně druhé však i z obavy z intervence Spojených států amerických do této oblasti pod záminkou porušování lidských práv.

Zhu uvádí, že přestože v soukromí mnoho Číňanů připouští pozitivní působení vnějšího tlaku na zlepšení stavu lidských práv, vnímají spojení, jež některé západní země dělají mezi lidskými právy a dalšími oblastmi, jakými jsou obchodní status Číny či zamítnutí žádosti o pořádání Olympijských her v roce 2000, pouze jako záminku k narušení mezinárodního image a zpomalení ekonomického rozvoje Číny (Zhu 1997: 227).

Van Evera na základě uvedených hypotéz vytváří obraz nacionalismu, který má největší potenciál agrese v mezinárodních vztazích. Tím je podle něj nacionalismus pocitovaný národem, jenž nemá vlastní stát a usiluje o něj, dále nacionalismus, který se snaží násilným včlenit diaspory do svého území, potlačuje práva národnostních menšin na svém území a snaží se o nadvládu nad národy ležícími mimo jeho hranice (Van Evera 1994: 15).

Faktory, jež mohou vést tento potenciálně agresivní nacionalismus k vyvolání války, rozděluje do tří skupin: na strukturální (geografické a demografické uspořádání národa), spojené s politickým prostředím (minulé nebo současné chování sousedních národů) a faktory, které vycházejí z toho, jak nacionalistické hnutí vidí samo sebe a ostatní – včetně jejich minulého a současného chování a povahy (*perceptual factors*). První skupina možných činitelů, jež by mohly vést nacionalismus k vyvolání války, se opět týká v první řadě etnických menšin. Pravděpodobnost konfliktu roste, pokud se vyvažování mezi centrální mocí

³³ Např. Gladney 1996.

a těmi, kdo usilují o odtržení, přesune na stranu separatistického hnutí (jinými slovy v okamžiku, kdy se centrum stane slabým), dále pokud existuje reálná naděje národnostní menšiny na získání vlastního státu a pokud se centrální autorita snaží odtržení zabránit. Slábnoucí moc centra je tady důvodem, jemuž Van Evera přikládá podíl při vzniku nacionalismu v zemích tzv. třetího světa: „*Nacionalismus [v zemích třetího světa] se objevil, protože mohl*“ (Van Evera 1994: 17). Nebezpečí vypuknutí konfliktu se snižuje, pokud je národní populace homogenní a kompaktní. Čím více jsou však populace různých etnik promíchány, tím větším se stává riziko, že dojde ke střetu, jenž může přerůst v občanskou válku nebo i mezinárodní konflikt.

Druhý faktor, jímž se budeme zabývat a jenž ovlivňuje potenciální agresivní chování nacionalismu, souvisí s politickým prostředím, do něhož nacionalismus vstupuje. Platí, že čím krvavější konflikt, kriminální chování nebo čím horší zločiny vůči národu lze v minulosti nalézt, tím těžší může být případný válečný konflikt v přítomnosti. Vzpomínka na utrpěné křivdy, zejména masové vraždy, zábory půdy a vytlačení populace, posiluje negativní pohled národa na země, které se jich dopustily (Van Evera 1994: 20). Rozsah nebezpečí vyvolaného zločinem v minulosti ovlivňuje, zda tento zločin zůstane zapamatován, zda si oběti mohou spojit zodpovědnost za spáchané zločiny se skupinou, jež stále existuje a zda se skupina, jež násilí spáchala, za své chování omluvila a projevila lítost (Van Evera 1994: 25). Příkladem, který se zde nabízí, jsou válečné zločiny, jichž se ve 30. a 40. letech minulého století v Asii dopustilo Japonsko. Neochota k omluvě za tyto činy (např. Nankingský masakr, vivisekci válečných zajatců, experimenty s bojovými plyny a chemickými látkami na civilním obyvatelstvu na okupovaných území apod.), stejně jako návštěvy japonských premiérů v chrámu Jasukuni vyvolávají velké protesty čínské, ale i tchajwanské a korejské veřejnosti. Podobnou reakci vyvolávají i japonské učebnice historie, jež upravují historická fakta

z čínsko-japonské války v roce 1895, japonské anexe Koreji v roce 1910 a vylepšují obraz chování Japonska během druhé světové války.

Se snahou národa ospravedlnit se za činy páchané v minulosti souvisí i třetí faktor, který ovlivňuje nacionalismus, jímž je vnímání sousedů a své vlastní podoby u nacionalistického hnutí. Van Evera se domnívá, že národy mohou nejnáze koexistovat, pokud sdílejí náhled na společnou historii a stejný názor na svůj charakter a chování. Toho lze dosáhnout buď konvergencí vzájemných postojů směrem, který se nejvíce přibližuje tomu, co lze považovat za pravdu, nebo podobným zkreslením pravdy (Van Evera 1994: 26). Vztahy mezi národy a nacionalismy jsou nejhroší, když se národy snaží ospravedlnit své chování a podpořit legitimitu svého nároku (např. k dobytí diaspory či upření práv minoritám).

Van Evera označuje vytváření šovinistických mýtů za charakteristický znak nacionalismu, jenž je do určité míry vlastní téměř všem nacionalistickým hnutím. Mezi šovinistické mýty řadí mýty sebe-oslavující, sebe-ospravedlňující a nerozlišenou kategorii dalších zhoubných mýtů (*self-glorifying, self-whitewashing and other-maligning myths*; Van Evera 1994: 27). Sebe-oslavující mýty, jenž si národní hnutí vytváří, pracují s ideou výjimečnosti skupiny nebo s tvrzením, že skupina je nadána nějakou speciální mocí, z níž údajně těžili v minulosti i ostatní. V historii Číny lze nalézt řadu sebe-oslavujících mýtu. Za příklady mohou sloužit umná prohlášení území, jež dobyla mongolské dynastie Jüan, za tradičně náležející k Číně (jeden z hlavních argumentů pro dnešní čínský nárok na území Tibetu) nebo tvrzení, že Čína nikdy nevedla dobovatelské války.

Smyslem sebe-ospravedlňujících mýtů, jež si národní hnutí vytváří nejčastěji, je popřít tvrzení, podle kterého mělo národní hnutí v minulosti ostatním způsobit nějakou křivdu. Jak sebe-oslavující, tak sebe-ospravedlňující mýty mohou vést národ k přesvědčení, že mají právo vládnout jiným podle logiky „*jsme nadáni výjimečnými ctnostmi, a tak naše expanzivní chování mělo pozitivní dopady na ty, jež jsme dobili*“ (Van Evera 1994: 28).

Mezi ostatní zhoubné podoby mýtů, které si národní hnutí vytváří, Van Evera řadí např. tvrzení o kulturní zaostalosti ostatních národů, nepravdivá tvrzení o násilí a tragédiích páchaných jiným národem a lživá obvinění ostatních zemí, že vůči národu chovají špatné úmysly. Tyto mýty mohou být vykonstruovány také proto, aby podpořily argumenty pro potlačení práv menšin, které by jinak představovaly hrozbu. Potlačení práv etnických menšin se pak stává morálně zdůvodnitelné jejich (smyšleným) dřívějším či současným chováním. Za ilustrativní případ využití vykonstruovaného mýtu lze považovat změnu přístupu čínského vedení k dění v Ujgurské autonomní oblasti po 11. září 2001³⁴. Zatímco před rokem 2001 se žádní teroristé v oblasti alespoň oficiálně nevyskytovali, po útocích z 11. září zdůvodnila čínská vláda posílení své vojenské přítomnosti v oblasti nutností vedení boje s ujgurskými separatisty napojenými na Taliban.

Tím se dostáváme k otázce, komu mají mýty sloužit? Van Evera tvrdí, že mýty slouží národu, ale někdy mohou sloužit pouze úzkému zájmu elit. Vládnoucí moc může pomocí mýtů legitimizovat svou vládu či podobu režimu. Mýty mohou zvýšit autoritu elit a pomoci odvrátit pozornost veřejnosti od jejich vlády k domnělé vnější hrozbě. S jejich pomocí lze také žádat od občanů nemalé oběti, ke kterým by za jiných okolností nebyli ochotní, či díky nim najít v případě vážné ekonomické krize obětího beránka. Neutěšené hospodářská situace je pak připsána na vrub domácím nebo mezinárodním „zločincům“³⁵. „(...) režimy, jež čelí nepřekonatelným problémům – např. ekonomickému nebo sociálnímu zhroucení způsobenému třeba i vnějšími faktory – budou v pokušení užít mýtů k odvrácení pozornosti obyvatelstva, jež je nespokojeno s jejich neschopností zlepšit podmínky“ (Van Evera 1994: 31).

Van Evera dochází k závěru, že demokracie s legitimitou režimu a existencí svobodného tisku i vojenská diktatura, jež není životně závislá na mýtech, nejsou příliš ohroženy vytvářením mýtů. Nejvíce nebezpečnými jsou režimy, jež v nějaké míře závisejí na

³⁴ Problému se ve svých publikacích dlouhodobě věnuje Dru C. Gladney, viz. např. Gladney 1996.

³⁵ Van Evera však přiznává, že zatímco je tato hypotéza o spojení ekonomických problémů s hledáním obětího beránka široce přijímaná, nebyla zatím systematicky testována (Van Evera 1994: 32).

souhlasu veřejnosti, ale jsou ovládány elitami, jež nereprezentují národ. Situace se stává pak ještě závažnější, pokud dostatečně nefungují vládní instituce, vláda je nekompetentní nebo zkorumpovaná, případně čelí problémům, jejichž řešení přesahuje její možnosti (Van Evera 1994: 33).

Při zkoumání vztahu nacionalismu a pravděpodobnosti vypuknutí konfliktu v mezinárodních vztazích jsme při užití Van Everových hypotéz našli pro Čínskou lidovou republiku několik oblastí, v nichž by čínský nacionalismus potenciálně mohl jednat agresivně.

Neexistuje však důkaz, že by čínský nacionalismus představoval větší hrozbu než nacionalismy jiných zemí. Naopak prezentovat čínský nacionalismus jako nebezpečný fenomén může být chápáno jako snaha o kontrolu vývoje nejlidnatější země světa. Někteří čínští autoři poukazují na to, že se takové snahy jsou známkou nacionalismu – u ostatních zemí světa (Zhu 1997).

V. Závěr

Čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích lze chápat jako důsledné hájení národních zájmů, jimiž je udržení územní celistvosti, ochrana suverenity, uznání ze strany mezinárodního společenství, udržení příznivého obrazu Číny v očích světového společenství a podpora ekonomického rozvoje. Zatímco v západním prostředí by mohly některé takto definované cíle vyznít vágně, pro Čínu jsou tyto zájmy neměnné po více než jedno století a Čína velice prudce reaguje na jakékoli chování, jež chápe jako jejich omezení.

Zdroje čínského nacionalismu je třeba hledat jak v domácích tak v zahraničních faktorech. Čínský nacionalismus vznikl vymezením se vůči pronikání západních mocností a z pocitu ponížení a nerovnoprávného zacházení. Pocit nespravedlnosti je dodnes hluboce zakořeněn a pociťován i ve snaze Číny zapojit se do mezinárodního systému. Čína roste do pozice velmoci, je však přesvědčena o tom, že jí západní velmoci upírají podíl moci v systému a snaží se zamezit jejímu ekonomickému i politickému růstu kladením si podmínek v oblastech, které Čína chápe jako své vnitřní záležitosti. Na jedné straně je možno na podobné úvahy nahlížet jako na přehnané reakce čínského národa, na straně druhé je třeba vnímat i restriktce, které jí západní země staví – podmiňování ekonomické spolupráce zlepšením stavu lidských práv, embargo na dodávky zbraní ze strany Evropské unie následované kritikou čínského režimu, že nakupuje ruské technologie apod.

Pocit křivdy a nespravedlnosti je jen jedním ze zdrojů čínského nacionalismu. Druhým zdrojem je vztah k čínské kultuře a tradici. Identita čínského národa v době dynastické Číny nebyla postavena na etnickém nebo lingvistickém základě, odvozovala se z příslušnosti k jediné kultuře, jež byla vnímána jako vůči kulturám ostatních národů nadřazená. Pád čínského císařství byl spojen s odmítnutím čínské kultury a tradice, které byly chápány jako zdroje zaostalosti a oslabení Číny. V průběhu moderní historie se objevovaly tři tendence ve vztahu k čínské kultuře a tři podoby nacionalismu z nich vyplývající. Anti-tradicionalismus

považoval za zdroj zaostalosti čínskou kulturu a tvrdil, že jedině přijetím zahraničních modelů a hodnot lze vybudovat silnější Čínu. Snažil se proto spíše spolupracovat na mezinárodním poli s ostatními národními státy. Naproti tomu nativismus se obracel k čínské kultuře jako ke zdroji posílení čínského národa a odmítal vše, co nebylo původně čínské. Nativismus měl v historii Číny tendence projevovat se ve vztahu k ostatním zemím agresivně a často jej provázelo xenofobní chování. Pragmatismus se pak nachází na pomezí anti-tradicionalismu a nativismu, snaží se skloubit čínská specifika s hodnotami a modely ostatních zemí. Současný čínský nacionalismus lze označit jako pragmaticky přijímající západní koncepce (např. model tržní ekonomiky) za stálého zdůrazňování čínských charakteristik („socialismus s čínskými rysy“).

Od pádu císařství až po současnost lze vysledovat tendenci čínského vedení využívat čínský nacionalismus instrumentálně k dosažení národních zájmů. Na podobu současného oficiálního nacionalismu a tvorbu zahraniční politiky země však od 90. let minulého století začal mít poprvé ve velké míře vliv i lidový nacionalismus.

Pád komunistických režimů ve východní Evropě a v Sovětském svazu a přechod z centrálně plánovaného na tržní hospodářství zdiskreditoval ideje komunismu v Číně a vedl ke zpochybnění legitimacy komunistické strany. Čínští vůdci reagovali na počátku 90. let pragmatickým nahrazením komunismu státem podporovanou formou nacionalismu – patriotismem. V rámci patriotických kampaní byla čínská komunistická strana identifikována se státem a její legitimita byla spojena s ekonomickými výsledky a s tím, jak se jí daří plnit cíle nacionalismu.

Spojení legitimacy komunistické vlády a požadavků lidového nacionalismu dle mého názoru zvýšilo pravděpodobnost budoucího konfliktního chování Číny v mezinárodních vztazích. Patriotickými kampaněmi podpořilo čínské vedení nacionalistické cítění běžného obyvatelstva, čímž si snad zajistilo širší podporu a odůvodnilo nutnost setrvání komunistické

strany u moci, omezilo tím však své možnosti doma i v zahraničí. Současné čínské vedení musí alespoň do určité míry vyhovět požadavkům lidového nacionalismu, které často negativně reaguje na některé kroky a postoje západních velmocí a Japonska vůči Číně a protesty a demonstracemi tlačí na vládu k zaujetí tvrdších postojů na mezinárodním poli. Zároveň je však pragmatické čínské vedení nuceno udržet příliv investic a zajistit si volný vstup na trhy v zahraničí. V případě, že by čínští vůdci zaujali příliš tvrdý postoj, omezili by tím ekonomický rozvoj, který je jedním z cílů nacionalismu, od něhož odvozuje čínské vedení svou legitimitu.

Jiným potenciálním zdrojem konfliktu v mezinárodních vztazích je nekompromisní postoj čínského vedení k narušení suverenity a územní celistvosti země. S tím, jak byly cíle nacionalismu propojeny s legitimitou vlády, je nucena zaujímat v otázkách udržení jednoty země neflexibilní postoje. Separatistické tendence některých autonomních oblastí (Sin-ťiang) nebo úvahy o vyhlášení nezávislosti území, jež čínská veřejnost vnímá jako nedílnou součást země (Tchaj-wan), nemají v případě jejich naplnění jiné než vojenské řešení.

Domnívám se, že zatímco čínské vedení iniciuje a nakládá s nacionalismem pragmaticky k udržení jednoty státu, posílení postavení Číny a také k zajištění si své vlády, lidový nacionalismus je konfliktní silou, jež bude v budoucnosti jen obtížně kontrolována. Způsobem, jakým lze zabránit směřování čínského nacionalismu k potenciálně agresivnímu chování v mezinárodních vztazích, je úplná participace Číny v současném systému mezinárodních vztahů. Západní velmoci by měly s Čínou zacházet jako s rovnocenným partnerem a přestat jí líčit jako hrozbu. Pokud totiž bude politika západních zemí poháněna představou čínské hrozby, bude tím Západ tláčit na čínský nacionalismus, aby se v reakci na ni vydal zhoubným směrem. Vyloučení Číny z mezinárodního rozhodování nebo zadržování Číny povede pak čínské nacionalisty k prosazování sinocentrického světového pořádku. K tomu, aby se Čínská lidová republika integrovala do současného systému mezinárodních

vztahů však nestačí jen uvolnit místo, jež jí bezesporu náleží. Skutečná participace na systému v rozsahu s sebou nese i sdílení zodpovědnosti za chování a udržování řádu. Rozšíření čínského národního zájmu na udržení stability zprvu v regionálním měřítku by mohlo vést k omezení konfliktní podoby čínského nacionalismu.

Seznam použité literatury

Monografie

- Barmé, Geremie R. (1996): To Screw Foreigners Is Patriotic: China's Avant-Garde Nationalists. S. 183-208. In: Unger, John, ed.: *The Chinese Nationalism*. New York, USA: M.E. Sharpe.
- Fairbank, J. K. (1998): *Dějiny Číny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny.
- Fass, Josef (1966). *Sunjatsen*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- Fukuyama, Francis (2002): *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publisher.
- Fürst, Rudolf (2001): *Úvod k problematice čínského nacionalismu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Garver, John W. (1988): *Chinese-Soviet Relations, 1937-1945. The Diplomacy of Chinese Nationalism*. New York, USA: Oxford University Press.
- Gellner, Arnošt (1993): *Národy a nacionalismus*. Praha: Nakl. Josef Hříbal.
- Gens, Chaim (2003): *The Limits of Nationalism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Goldstein, Steven M. (1994): Nationalism and Internationalism: Sino-Soviet Relations. S. 224-266. In: Robinson, Thomas W. – Shambaugh, David, eds.: *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*. New York, USA: Oxford University Press.
- Gries, Peter Hays (2004): *China's New Nationalism: Pride, Politics, and Diplomacy*. California, USA: University of California Press.
- Hobsbawm, Eric (2000): *Národy a nacionalismus od roku 1780*. Brno: CDK.
- Hroch, Miroslav; ed. (2003): *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON.
- Chatterjee, Partha (1993): *Nationalist Thought and Colonial World: A Derivative Discourse*. Minnesota, USA: University of Minnesota Press.
- Johnson, Chalmers (1962): *Peasant Nationalism and Communist Power: The Emergence of Revolutionary China*. Stanford, USA: Stanford University Press.

- Kennedy, Paul (1996): *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Kohn, Hans (1994): Western and Eastern Nationalism. S. 162-165. In: Hutchinson, John – Smith, Anthony, eds.: *Nationalism*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Laitinen, Kauko (1990). *Chinese Nationalism in the late Qing Dynasty: Zhang Binglin as an Anti-Manchu Propagandist*. London, UK: Curzon Press.
- Mao Ce-tung (1975): The Role of Chinese Communist Party in the National War. In Mao Ce-tung (1975): *Selected works of Mao Tse-Tung*. Beijing: Foreign Languages Press.
- Nair, Tom (2003): Moderní Janus. S. 143-153. In: Hroch, Miroslav, ed.: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON.
- Obuchová, Lubica (1999): *Čínané 21. století*. Praha, Academia.
- Pye, Lucian W. (1996): How China's Nationalism was Shanghaied. S. 86-112. In Unger, Jonathan, ed.: *Chinese Nationalism*. London, UK: M.E.Shape.
- Smith, Anthony D. (2000): Theories of nationalism – Alternative models of nation formation. S. 1-20. In: Leifer, Michael, ed.: *Asian Nationalism*. London, UK: Routledge.
- Townsend, James (1996): Chinese Nationalism. S. 1-30. In: Unger, John, ed.: *The Chinese Nationalism*. New York, USA: M.E. Sharpe.
- Yahuda, Michael (1997): How Much Has China Learned about Interdependence? S. 6-26. In: Goodman, David – Segal, Gerald, eds.: *China Rising: Nationalism and Interdependence*. London, UK: Routledge.
- Yahuda, Michael (2000): Dimensions of Chinese Nationalism. S. 21-37. In: Leifer, Michael, ed.: *Asian Nationalism*. London, UK, Routledge.
- Zhao, Suisheng (2004). *A Nation-State by Construction: Dynamics of Modern Chinese Nationalism*. Stanford, USA: Stanford University Press.

Zheng, Yongnian (1999): *Discovering Chinese Nationalism in China*. New York: Cambridge University Press.

Články:

Anderson, Benedict (2001): Western Nationalism and Eastern Nationalism. *New Left Review*. Vol. 9, s. 31-42.

Bernstein, Richard – Munroe, Ross (1997): The Coming Conflict with China. *Foreign Affairs*. Vol. 76, No. 2, s. 18-32.

Calhoun, Craig (1993): Nationalism and Ethnicity. *Annual Review of Sociology*. Vol. 19, s. 211-239.

Cranmer-Byng, John (1973): The Chinese View of Their Place in the World: An Historical Perspective. *The China Quarterly*. No. 53, s. 67-79.

Deng, Yong (1998): The Chinese Conception of National Interests in International Relations. *The China Quarterly*. No. 154, s. 308-329.

Downs, Erica Stecker – Saunders, Philips C. (1998): Legitimacy and the Limit of Nationalism: China and Diaoyu Islands. *International Security*. Vol. 23, No. 3, s. 114-146.

Dreyer, June Teufel (1975): Go West Young Han. *Pacific Affairs*. Vol. 48, No. 3, s. 353-369.

Gladney, Dru (1994): Representing Nationality in China: Refiguring Majority/Minority Identities. *The Journal of Asian Studies*. No. 1, s. 92-123.

Gries, Peter Hays (1999): A China Threat? Power and Passion in Chinese „Face Nationalism“. *World Affairs*. Vol. 162, No. 2. s. 63-75.

Gries, Peter Hays (2001): Tears of Rage: Chinese Nationalist reactions to the Belegade Embassy Bombing. *The China Journal*. No.46, s. 25-43.

Guang, Lei (2005): Relpolitik Nationalism: International Sources of Chinese Nationalism. *Modern China*. Vol. 31, No. 4, s. 487-514.

- Christensen, Thomas (1996): The Chinese Realpolitik. *Foreign Affairs*. Vol. 75, No. 5. s. 37-53.
- Kim, Samuel. S. (1974): The People's Republic of China in the United Nations: A Preliminary Analysis. *World Politics*. Vol. 26, Iss. 3, s. 299-330.
- Oksenberg, Michel (1986): China's confident nationalism. *Foreign Affairs*. Vol. 65, No. 3, s. 501-523.
- Robinson, Timothy W. (1972): The View from Peking: China's Policies Towards the United States, the Soviet Union and Japan. *Pacific Affairs*. Vol. 45, Iss. 3, s. 333-355.
- Steiner, H. A. (1950): Mainsprings of Chinese Communist Foreign Policy. *American Journal of International Law*. Vol 44, Iss. 1, s. 69-99.
- Tsou, T. – Halperin, M. H. (1965): Mao Tse-Tung's Revolutionary Strategy and Peking's International Behavior. *The American Political Science Review*. Vol 59, Iss. 1, s. 80-99.
- Van Evera, Stephen (1994): Hypothesis on Nationalism and War. *International Security*. Vol. 18, No. 4, s. 5-39.
- Whiting, Allen (1983): Assertive Nationalism in Chinese Foreign Policy. *Asian Survey*. Vol. 23, No. 8, s. 913-933.
- Whiting, Allen (1995): Chinese Nationalism and Foreign Policy after Deng. *The China Quarterly*. No. 142, s. 295-316.
- Zhu, Tianbiao (2001): Nationalism and Chinese Foreign Policy. *The China Review*. Vol. 1, Iss. 1, s. 1-27.
- Zhu, Xiaohua (1997): China Faces the World. *Contemporary Review*. Vol. 271, No. 1582, s. 225-228.

Internetové zdroje:

Bhattacharya, Abanti (2003): *Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism*. Strategic Analysis. Vol. 27. No. 3. (Dostupná na stránkách Institute for Defense Studies and Analysis: <http://www.idsa.in/publications/strategic-analysis/2003/jul/Abanti-Bhattacharya.pdf>)

Blachford, Dongyan – Zhu, Yuchao (2003): *Mission Impossible? Can China Survive as a Multinational State?* Příspěvek prezentovaný na Hawaii International Conference on Social Sciences. S. 1-23. (Dostupné na <http://www.hicsocial.org/Social2003Proceedings/Dongyan%20Blachford.pdf>)

Economy, Elizabeth (2004): *Don't Break the Engagement*. (Dostupné na stránkách Foreign Affairs: <http://www.foreignaffairs.org/20040501faessay83309/elizabeth-economy/don-t-break-the-engagement.html>)

Gladney, Dru. C. (1996): *Ethnic Separatism in China: Threat or Smoke?* Wall Street Journal Intercative Edition, July 9, 1996 (Dostupné na http://www.innermongolia.org/english/ethnic_threat_in_china.htm)

Zoellick, Robert (2005): *Whither China: From Membership to Responsibility?* Projev před Národním výborem pro americko-čínské vztahy, 21. září 2005. (Dostupné na stránkách The National Committee on United States-China Relations: <http://www.ncuscr.org/articlesandspeeches/Zoellick.htm>)

Resumé

CURRENT CHINESE NATIONALISM IN INTERNATIONAL RELATIONS

The thesis examines the origins and forms of the current Chinese nationalism in international relations. It has two congruent goals: to describe and evaluate the role of nationalism as an ideology in the Chinese foreign policy since 1949, and to better understand the nature and future direction of nationalism in China. The thesis aims at answering the questions whether the nature of Chinese nationalism is based upon emotional and irrational expression of identity or whether it is driven by the effort of the pragmatic political leaders to legitimize their rule and maintain unity within the multinational state. Is the Chinese nationalism a state-building positive force or is it an aggressive power seeking to destabilize the whole region and enforce the Sinocentric world view?

After an introductory chapter, the thesis is divided into four parts. In the first part the author introduces theories and concepts of nationalism and evaluates their applicability for the study of Chinese nationalism. The author argues here that the most useful concept for describing the formation of the Chinese nation and Chinese identity is historical ethnosymbolism. This approach enables us to make a distinction between premodern forms of nation in China based on culturalism, and the identity based on the existence of a nation-state which has evolved in the beginning of the 20th century. The author then turns to discuss Chinese nationalism, which is seen as an ideology adopted by the elites in order to overrule the Qing dynasty and stop the penetration of foreign powers. The end of the first part concludes with the evaluation of the current state of research.

The second part describes the historical evolution of Chinese nationalism (both popular and state-incited) and the impacts of nationalism on foreign policy-making since the establishment of the Chinese Republic in 1911. The part is divided into six chapters. Five of them trace the changes in the concepts of nationalism (as promoted by Sun Yatsen, Mao Zedong, Deng

Xiaoping, Jiang Zemin and Hu Jintao) and one shows examples of the latest crisis caused by the reactions of Chinese nationalism to real or imagined insults coming from abroad.

The third part is divided into three chapters. The first chapter examines the impacts of the three possible forms of nationalism (antitradicionalism, nativism and pragmatism) on the behaviour of the Chinese state in the international arena. The chapter is divided accordingly into three parts and describes the manifestation of co-operative, confrontational and pragmatic behavior. The second chapter of Part III evaluates the potential of nationalism to lead China into aggression. The last chapter of this section suggests different perspectives of the future direction of nationalism in today China.

The fourth part formulates the conclusions of the thesis.

Projekt diplomové práce

**UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ
Katedra mezinárodních vztahů**

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Současný čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích

Vypracovala: Bc. Ivana Oklešťková

Vedoucí práce: PhDr. Petra Andělová, PhD.

Program: magisterský
Obor: Mezinárodní vztahy
Ročník: 2.

Datum: 4.5.2005

O tématu:

Dějiny Číny jsou dějinami národa přesvědčeného o svém výjimečném postavení a kulturní i historicky dané nadřazenosti nad okolními „barbary“. Přesto však nelze až do 19. století hovořit v Číně o *národu* a *nacionalismu* v tom smyslu, jak jej definuje např. Ernest Gellner - v císařské Číně byla za jednotící prvek považována čínská kultura a civilizace, kde každý, kdo přijal její principy a hodnoty, mohl být považován za Číňana.

Princip nacionalismu jako ideologie přijala Čína po porážkách v Opiových válkách v 19. století ve snaze modernizovat zkostnatělou společnost, podobně jako se tomu stalo za reformy Meidži v Japonsku. Také koncept čínského národa (*čung-chua min-cu*) byl založen na západním chápání národa.

V průběhu historie moderní Číny se nacionalismus s různou intenzitou projevoval stejně tak v domácí jako v zahraniční politice země a „sloužil“ různým záměrům politických elit (jako nejmarkantnější příklad lze uvést pragmatické využití nacionalismu Sunjatsenem při přeměně císařství v republiku či vypjatá podoba nacionalismu a xenofobie v období Kulturní revoluce).

Konec studené války byl charakterizován opětovným nárůstem nacionalismu v Číně. V této souvislosti hovoří někteří odborníci o čínském nacionalismu, jak se projevuje od konce 80. let minulého století, jako o novém „vynálezu“ pragmatického čínského vedení ve snaze udržet si moc a zabránit rozpadu země po vzoru Sovětského svazu.

Přestože mezi růstem nacionalismu ve státě a agresí v mezinárodní politice nebyla dosud prokázána žádná přesvědčivá souvislost, část vědců zabývajících se Čínou je přesvědčena o potenciálně agresivním směřování čínského nacionalismu a snaze Číny formulovat vlastní sinocentrickou vizi světového řádu.

Cílem mé diplomové práce je především analýza změn v mezinárodní politice Čínské lidové republiky v posledních 25 letech s ohledem na formu a prosazování nacionalismu. V první části práce se pokusím definovat tři základní podoby čínského nacionalismu – konfrontační, kooperační a pragmatický nacionalismus, a demonstrovat jejich vliv na zahraniční politiku Číny v její moderní historii. V další části se pak již budu věnovat nacionalismu současné tzv. čtvrté generace čínských politiků – jeho kořenům, aspiracím a možným hrozbám, jež z něj plynou.

Předpokládaná struktura práce:

1. Úvod
2. Teoretické vymezení klíčových pojmů (národ, nacionalismus apod.), různé přístupy ke studiu problému, zasazení do časového rámce atd.
3. Čínský nacionalismus – tři podoby
 - 3.1 Kooperativní nacionalismus
 - 3.2 Konfrontační nacionalismus
 - 3.3 Pragmatický nacionalismus
4. Příklady uplatnění tří podob nacionalismu v čínské zahraniční politice od vzniku republiky v roce 1911 (nacionalismus jako součást Sunjatsenových tří principů, nacionalismus KS Číny, období reformem Teng Siao-pchinga)
5. Nacionalismus čtvrté generace čínských politiků
 - 5.1 Patriotismus jako oficiální podoba nacionalismu
 - 5.2 Lze chápat čínský nacionalismus v mezinárodních vztazích pouze v rovině širě koncipovaného a důsledně hájeného „národního zájmu“?
 - 5.3 Potenciál agrese čínského nacionalismu v mezinárodních vztazích
 - 5.4 Perspektivy vývoje
6. Závěr

Orientační seznam literatury:

Knihy:

- Barša, P., Strmiska, M.: Národní stát a etnický konflikt, CDK, Brno 1999
- Fürst, Rudolf: Úvod k problematice čínského nacionalismu, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2003
- Gellner, A.: Národy a nacionalismus, Nakladatelství Josef Hříbal, Praha 1993
- Gries, Peter Hays: China's New Nationalism – Pride, Politics and Diplomacy, University of California Press, Berkley - Los Angeles - London 2004
- Hroch, Miroslav (Ed.): Pohledy na národ a nacionalismus, SLON, Praha 2003
- Unger, Jonathan: Chinese Nationalism (Contemporary China), M.E. Sharpe, New York, USA 1996
- Zhang, Yogjin (Ed.): Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy, Asia Pacific Press, Canberra, Australia 2001

Zhao, Suisheng (Ed.): Chinese Foreign Policy – Pragmatism and Strategic Behavior, M.E.Sharpe, Inc., New York, USA 2003

Zheng, Yongnian: Discovering Chinese Nationalism in China – Modernization, Identity and International Relations, Cambridge University Press, UK 1999

Časopisy:

Asian Survey

Far Eastern Economic Review

Foreign Affairs

International Security

Oxford International Review

Political Science Quarterly

Representations

The Australian Journal of Chinese Affairs

The China Quarterly

The Stockholm Journal of East Asian Studies

Vybrané články:

Chen, Fong-ching: Chinese Nationalism: A New Global Perspective, *The Stockholm Journal of East Asian Studies*, č. 6, 1995

Jisi, Wang: Pragmatic Nationalism: China Seeks a New Role in World Affairs, *Oxford International Review* (Winter 1994)

Lawrence, S.W.: Where Beijing Fears Kosovo, *Far Eastern Economic Review*, September 7, 2000.

Oksenberg, Michael: China's Confident Nationalism, *Foreign Affairs*, Roč. 65 (Winter-Spring 1986-87)

Pye, Lucian W.: How China's Nationalism was Shanghaied, *The Australian Journal of Chinese Affairs*, Roč. 29, January 1993

Townsend, James: The Chinese Nationalism, *The Australian Journal of Chinese Affairs*, č. 27, 1992

Evara, Van Steven: Hypothesis on War and Nationalism, *International Security*, Roč. 18, č. 4, 1994, s. 5-39

Whiting, Allen: Assertive Nationalism in Chinese Foreign Policy, *Asian Survey*, č. 23, 1983, 913-933

Whiting, Allen: Chinese Nationalism and Foreign Policy After Deng, *The China Quarterly* ,
June 1995, 295-316

Xu, Ben: Chinese Populist Nationalism: Its Intellectual Politics and Moral Dilemma,
Representations, č. 76, 2001, s. 120-140

Zhao, Suisheng.: Chinese Nationalism and Its International Orientations, *Political Science
Quarterly*, Roč. 115, č. 1, 2000

Metzger, Thomas A.; Myers, Ramon H: The Problem of Chinese Nationalism

<http://www.hooverdigest.org/982/metzger.html>

Zha, Daojiong: Researching Chinese Nationalism: The Foreign Relations Dimension.

http://cio.ceu.hu/courses/CIO/modules/Modul02Zha/Zha_index.html

.....
Bc. Ivana Oklešťková

.....
PhDr. Petra Andělová, Ph.D.